

**”Det er netop sådan nogle ting, der er medvirkende
til, at du kommer videre i livet
- at folk tænker på dig”**

**- En hverdagssociologisk analyse af ældre hjemløses håndtering af deres
hverdagsliv**

Af Rasmus Hans Jensen,
studienummer: 20180318

Speciale – Foråret 2020

Vejleder: Søren Juul
Anslag inkl. mellemrum: 167.149
Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde,
Institut for sociologi og socialt arbejde,
Aalborg Universitet, København

Abstract

The last ten years Denmark has experienced a gradual increase of elderly homeless people (Benjaminsen, 2019, p. 31), and meanwhile the group has not really received any particular attention – neither politically nor from research – which raises the relevance for research in this area.

The thesis statement is how do elderly homeless people handle their everyday lives and its three research sub-questions are: What influence does the past have on the current situation? How do you experience and deal with the patterns of everyday life? And what role do relationships play in managing everyday life?

In the analysis, theories by sociologists Alfred Schutz and Erving Goffman are central for processing the interview data, due to their everyday life perspectives.

The thesis concludes that the duration of homelessness has an impact on how the elderly homeless handles his/her everyday life. Furthermore, externalizing the reasons for becoming homeless is used as a strategy in dealing with the everyday life. Additionally the Daily rhythms that the elderly homeless experiences are evaluated as an important tool in a chaotic situation, in order to create a frame that is similar to the normal society's daily rhythms or close to, and through that sustain a link to the normal society. Finally, the thesis describes how crucial recognition from professional social workers as well as "normal" citizens are for the elderly homeless in order for him/her to cope and deal with the everyday life. The conclusion based on the three research questions is, that the elderly homeless seeks to create meaningfulness in his/her marginalised and chaotic everyday life with the above mentioned "tools".

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	1
DET KVALITATIVE FOKUS.....	2
PROBLEMFOMULERING	3
ÆLDRE HJEMLØSE: EN OVERSET GRUPPE	4
REAKTIONER FRA POLITISKE OG DET SOCIALE ARBEJDES AKTØRER.....	6
PERSPEKTIVERING TIL FORSKNINGSLITTERATUR	8
MÅLGRUPPEDEFINITION	10
HJEMLØSHED.....	10
ÆLDRE.....	10
ADGANG TIL FELTET OG DETS BARRIERER	11
COVID-19 NEDLUKNING AF SAMFUNDET OG DETS PÅVIRKNING AF UDARBEJDELSEN AF SPECIALET.....	12
DET VIDENSKABSTEORETISKE PERSPEKTIV	14
METODISK TILGANG	18
INTERVIEW.....	18
UDFØRELSE AF INTERVIEW.....	19
TRANSSKRIFTION.....	20
ANALYSESTRATEGI.....	21
<i>Den forklarende vs. forstående intention</i>	21
<i>Den narrative vinkel</i>	22
<i>Alfred Schutzs hverdagslivssociologiske perspektiv</i>	23
<i>Hvorfor idealtyper?</i>	25
ANALYSE	27
DESKRIPTIV DEL	28
Meningskondensering af interviewet med informant A.....	28
Meningskondensering af interviewet med informant B.....	30
FORTOLKENDE DEL	33
<i>Fortidens indflydelse på nuværende situation</i>	34
Fortolkning af As Fortidsfortælling.....	35
As tidlige erfaringer med sin moralske karriere.....	41
Fortolkning af Bs Fortidsfortælling.....	43
Fortidens positive elementer.....	47
Delkonklusion.....	49
<i>Håndtering af hverdagslivets mønstre</i>	50
Fortolkning af As hverdagslivshåndtering.....	50
As egne logikker og handlingsmønstre.....	52
As indtryksstyring.....	53
Hundenarrativet.....	55
Fortolkning af Bs hverdagslivshåndtering.....	57
Hverdagens rytmer: Vejen til det normale liv.....	60
Delkonklusion.....	62
<i>Relationers betydning for håndteringen af hverdagslivet</i>	63
As kontakt med systemet.....	63
Defaitistiskorienteret fortælling.....	65
Systemets manglende anerkendelse.....	67
Bs hverdagslivsrelationer.....	70
Den almene samfundsborgers anerkendelse.....	72
Retlig anerkendelse.....	74
Delkonklusion.....	76
KONKLUSION	77

PERSPEKTIVERING TIL SOCIALT ARBEJDE.....	79
LITTERATURLISTE.....	80

Indledning

I dette speciale vil jeg undersøge ældre hjemløses håndtering og forståelse af deres hverdagsliv. Det skal ses i lyset af min interesse for målgruppen, som jeg stiftede bekendtskab med under min ansættelse på Kirkens Korshærs Herberg fra 2016-2019 og ligeledes i lyset af det videnshul, jeg observerer der findes i forskningslitteraturen på området. Et område hvor der, selvom der foreligger store mængder kvantitativ data om hjemløshed generelt i Danmark, findes forbavsende lidt kvalitativ forskning om.

Den manglende data kan synes paradoksal, da andelen af midaldrende og ældre hjemløse har været stødt stigende de sidste 10 år (Benjaminsen, 2019, s. 31) og målgruppen samtidig er svær at nå igennem de sociale indsatser (Benjaminsen, 2019, s. 84) på området. Dette paradoks har overbevist mig om specialets legitimitet; for hvem er disse ældre mennesker? Hvilket liv lever de og *har* de levet? Hvordan påvirker disse to parametre hinanden? Og hvordan håndterer og forstår den ældre hjemløse sit hverdagsliv? Svar som i øjeblikket blæser i vinden. Hvordan skal kurven knækkes, hvis ikke man forstår og lytter til dem det handler om?

Specialets hensigt er derfor, at bibringe socialt arbejde ny kvalitativ viden om hvordan ældre hjemløse håndterer og forstår deres hverdagsliv og ligeledes nuancere de kvantitative rapporter på området. Det eneste kvalitative studie af nyere dato som jeg har kunne lokalisere specifikt om målgruppen, er 'Et af ensomhedens ansigter – gammel, hjemløs og glemt' fra 2006 af George W. Leeson fra Oxford Universitet (2006). Et studie som dette speciale har fundet inspiration i. Jeg anser det derfor for relevant at undersøge målgruppens livsførelse i et aktuelt perspektiv.

Specialet ser altså et behov for at bringe ældre hjemløses egen fortælling og subjektive oplevelse af deres levede liv og hverdagsliv frem i lyset og via den kvalitative viden, opbygge en bedre forståelse af de ældre hjemløses livshistorier, common sense-verdener og sociale mønstre. En viden som jeg ser, kan være med til at målrette og differentiere indsatserne indenfor det sociale arbejde med ældre hjemløse og et skridt på vejen til at nedbringe antallet af denne gruppe.

Det kvalitative fokus

Specialet kan desuden forstås som en alternativ fortælling til den kvantitative data. Det skal ses i lyset af Marianne Skyttes argumentation om, at en borger let kan blive kategoriseret på én bestemt måde i det sociale arbejde og der derved mistes interesse for individet. Hun argumenterer for at:

”Det aktuelle fokus på rationalitet og effektivitet i det sociale arbejdes organisationer kan føre til et reduktionistisk menneskesyn. Individet bliver en abstraktion, som kan stykkes op i dele, der kan klassificeres og lindlemmes i entydige kategorier”. (Skytte, 2008, s. 245).

Denne kategorisering anser jeg at den kvantitative data kan være en medspiller i at skabe, ved f.eks. at opdele mennesker ud fra hjemløshed, alder, køn, misbrug og sygdom, som ses i rapporten 'Hjemløshed i Danmark 2019 – National kortlægning' (Benjaminsen, 2019). En rapport som udgives hvert andet år ifm. hjemløsetællingen¹ og som politikere og sociale aktører i høj grad lytter til og handler ud fra.

Behovet for et kvalitativt fokus virker derfor relevant – både ift. at nuancere de kvantitative rapporter ifm. hjemløsetællingen og klæde det sociale arbejde bedre på i mødet med de ældre hjemløse.

¹ En optælling af hjemløse i Danmark som foretages hvert andet år i uge 6, hvis formål er at følge udviklingen i hjemløsheden i Danmark (Benjaminsen, 2019).

Problemformulering

For at undersøge specialets problemstilling, er følgende problemformulering udarbejdet.

Hvordan håndterer og forstår ældre hjemløse deres hverdagsliv?

- *Hvilken indflydelse har fortiden på deres nuværende situation?*
- *Hvordan håndteres hverdagslivets mønstre?*
- *Hvilken rolle spiller relationer for håndteringen af hverdagslivet?*

Disse spørgsmål vurderer jeg bedst afdækker den ældre hjemløses hverdagslivshåndtering.

Ældre hjemløse: En overset gruppe

Hjemløsetællingerne, som VIVE² foretager hvert andet år, viser fra 2009 og frem til 2019 en stort set kontinuerlig stigning af ældre hjemløse (Benjaminsen, 2019, s. 31) og tal fra udenlandsk forskning, viser ligeledes en eskalering af ældre hjemløse (Grenier, Barken, Sussman, Rothwell, & Bourgeois-Guérin, 2016, s. 4). En bekymrende tendens, som jeg ikke umiddelbart ser vil deeskalere i nærmeste fremtid, på baggrund af den vedvarende stigning (Benjaminsen, 2019, s. 31) og den mangelfulde opmærksomhed ift. bekæmpelse af problemet, som vil blive yderligere beskrevet herunder.

I SFI's hjemløsetællinger fra 2009 og frem til VIVE's netop udgivne hjemløsetælling i 2019, er hjemløse i alderen fra 50-59 år og 60 år og opefter steget med hhv. 52% og 76% (se figur 1) og udgør samlet 25% af samtlige hjemløse svarende til 1545 personer (Benjaminsen, 2019, s. 31). Det er de grupperinger blandt hjemløse, som er steget mest, hvis man ser bort fra ungegrupperingerne 18-24 år og 25-29 år, som har haft en markant stigning frem til i dag på hhv. 62% og 85%. Disse grupper ser dog ud til at være nedadgående (Benjaminsen, 2019, s. 31). Det er selvfølgelig en positiv udvikling, da det ser ud til, at den fokus og målrettet indsats der har været på unge hjemløse har virket. Dog kan det se ud til, at den megen positive fokus, har resulteret i en manglende opmærksomhed på de ældre hjemløse, da en stigning i aldersgrupperne 50-59 årige og 60 år og opefter er sket sideløbende med virkningsfulde indsatser for ungegruppen.

I VIVEs rapport 'Hjemløshed i Danmark 2019' argumenteres der for stigningen ved at påpege:

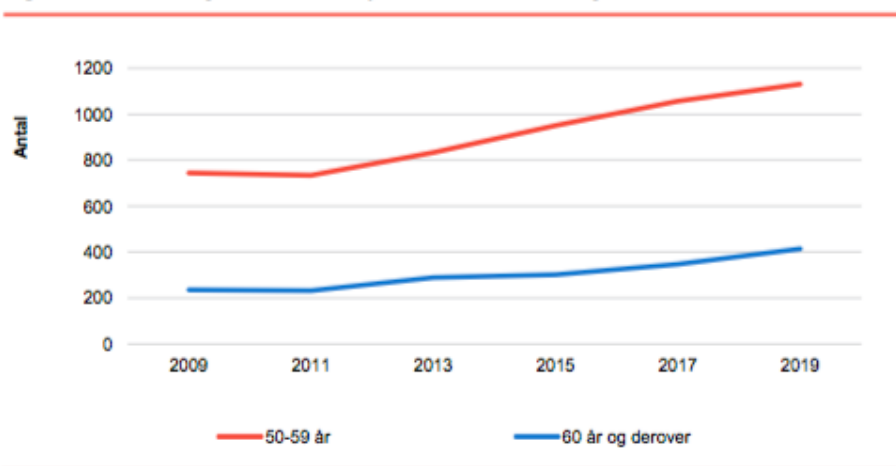
"De midaldrende og ældre hjemløse borgere har formentlig ikke i samme grad været genstand for opmærksomheden [som de unge hjemløse har fået], og kendetegnende for disse grupper er, at der kan være barrierer for at skaffe boligløsninger til denne gruppe, fx i form af mangel på 1- og 2-værelseslejligheder med et tilstrækkeligt lavt huslejeniveau". (Benjaminsen, 2019, s. 12).

² Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd.

og:

"Samtidig har de midaldrende og ældre hjemløse borgere ofte komplekse støttebehov med en høj andel med psykiske lidelser og misbrugsproblemer, og denne gruppe vil derfor typisk også have brug for intensive sociale støtteforanstaltninger". (Benjaminsen, 2019, s. 31).

Figur 3 Udviklingen i antallet af hjemløse midaldrende og ældre, 2009-2019

Figur 1. (Benjaminsen, 2019, s. 10).

Det paradoksale er, at rapporten samtidig viser, at der indenfor målgruppen er en forholdsvis lav deltagelse i diverse indsatser og sociale støtteforanstaltninger. Det drejer sig om social bostøtte, psykiatrisk- og misbrugsbehandling og til dels kommunale handlingsplaner. Det er opsigtsvækkende information, da netop en boligløsning ofte er en forudsætning for at komme ud af hjemløshed ifølge seniorforsker Lars Benjaminsen (VIVE, 2019), som pointeres i rapporten:

"Det er således flere af indsatserne, hvor de ældre aldersgrupper ligger lavt sammenlignet med de øvrige aldersgrupper. Set i forhold til, at antallet af hjemløse fra 50-årsalderen og opefter generelt er steget ved denne kortlægning, kan det bemærkes, at tallene tyder på udfordringer i den sociale indsats med at nå de ældre aldersgrupper." (Benjaminsen, 2019, s. 84).

Citatet bekræfter, at der er udfordringer og barrierer ift. til denne målgruppe og samtidig tydeliggør den en efterspørgsel efter kvalitativ viden om målgruppen. Specialet skal derfor være med til at belyse målgruppens levevis, med hensigt på at forbedre det sociale arbejdes vidensgrundlag ift. til forbedringer på området med at nå den ældre aldersgruppe og udarbejde passende indsatser.

Reaktioner fra politiske og det sociale arbejdes aktører

Efter den seneste nationale kortlægning af hjemløshed, er der kommet politisk bevågenhed omkring problematikken. Social- og indenrigsminister Astrid Kragh skrev i et debatindlæg til Altinget i September 2019 i forbindelse med stigningen af ældre hjemløse, "at det er en falliterklæring for vores velfærdssamfund hver gang et menneske ender på gaden" (Kragh, 2019) og at vi skal væk fra at se hjemløse som én samlet betegnelse og i stedet se dem som differentierede grupper med dertilhørende speciellindrettede indsatser. Netop det lader til at have virket i forhold til de unge hjemløse. Astrid Kragh efterlyser en ny tilgang på socialområdet hvor "vi går til problemet med unge hjemløse på én måde og de voksne hjemløse på en anden." (Kragh, 2019).

Professionelle sociale aktører på området har ligeledes været ude og italesætte problematikken. Formand Jan Sjursen fra Rådet for Socialt Udsatte mener også, at der skal helt andre tilbud til de ældre hjemløse end til de unge (Sjursen, 2019). Sekretariatsleder i Sand – De hjemløses landsorganisation Ask Svejstrup, ser derimod problematikken i et større billede, hvor samfundsstrukturene spiller ind. Han mener, at stigningen bunder i, at de hjemløse skal belaste budgetterne mindst muligt. De syge og misbrugende hjemløse lever længere, men der bliver ikke oprettet flere såkaldte "alternative" plejehjemspladser, også kendt som §108-pladser³, hvor ventelister hober sig op. De heldige, hvis de ikke er endt på gaden, opholder sig på en §110-boform⁴ for hjemløse, hvis de kan "rummes" dér (Svejstrup, 2019), pga. misbrug eller psykiske problemer. Han mener, at en social indsats "bliver nødt til

³ Længerevarende ophold, til personer, som på grund af betydelig og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne har behov for omfattende hjælp til almindelige, daglige funktioner eller pleje, omsorg eller behandling iflg. serviceloven §108 (Danske Love, 2020).

⁴ Midlertidige boformer, eks. herberger og forsorgshjem, til personer med særlige sociale problemer, som ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig iflg. serviceloven §110 (Danske Love, 2020).

at være understøttet af en boligpolitisk indsats, en beskæftigelsesindsats, en sundhedsfaglig indsats og frem for alt en koordinering og styring, der er retningsgivende” (Svejstrup, 2019) og med en sammenlægning af indenrigs- og socialområdet ser han, at Astrid Kragh har alle muligheder for at ændre udviklingen.

Leder af Kirkens Korshær i Århus Niels Bjørnø mener, at en forklaring også kan være at:

”De ældre hjemløse, misbrugere og psykisk syge [ikke har] samme "appeal" som de yngre. Der er ikke nødvendigvis samme udviklingspotentiale. Der kan være langt mellem succeshistorierne og målet om en varig positiv forandring, som vi alle sammen arbejder hen imod.” (Bjørnø, 2019).

Jeg oplever et problemfyldt felt, hvor målgruppen ikke har fået nok opmærksomhed, samtidig med at de har komplekse problemstillinger og er svære at nå og få til at deltage i indsatserne. Desuden er der også strukturelle barrierer i form af boligmarkedet, hvor en passende bolig kan være svær at finde.

Der er altså tale om en gruppe af hjemløse, som er steget de sidste ti år samtidig med, at der ikke har været tilstrækkelig bevågenhed omkring gruppen – politisk og forskningsmæssigt . Det fremgår også, at målgruppen har en forholdsvis lav deltagelse i diverse indsatser og sociale støtteforanstaltninger. Vi har altså at gøre med en gruppe af hjemløse, som ikke får samme opmærksomhed som den yngre gruppe af hjemløse og som der mangler forskningsbaseret viden om. Det er derfor i specialets optik nødvendigt at skabe mere opmærksomhed og viden om den ældre hjemløses hverdagsliv. En viden som jeg ser brugbar i udviklingen af det sociale arbejde på området. I det følgende vil jeg inddrage forskning der beskriver karakteristika for den ældre hjemløses profil.

Perspektivering til forskningslitteratur

Forskningslitteraturen er medtaget for at beskrive en dikotomi mellem to profiler blandt ældre hjemløse og for at give en bedre forståelse af to forskellige ældre hjemløseprofilers oplevelse af indtræden i hjemløshed, som jeg anser, kan have betydning for hvordan deres hverdagsliv håndteres. I lyset af forskningslitteraturen ser jeg nemlig tegne sig to forskellige ældre hjemløseprofiler.

Ifølge undersøgelser som forskere fra Cardiff University udførte i 2016, har det betydning for varigheden af hjemløshed, hvornår en person oplever hjemløshed første gang, men der ses også en differentiering af faktorerne bagom hjemløshed, alt efter hvornår personen debuterede i hjemløshed. Forskergruppen interviewede 350 hjemløse over 50 år og spurgte ind til, hvornår deres første episode af hjemløshed indtraf. Personer hvis hjemløshed indtraf før de fyldte 50 år, havde ofte svære sociale livsbegivenheder med i bagagen, så som psykisk sygdom, misbrug eller fængselsophold og færre "adult milestones", så som at have været gift, fuldtidsarbejde o. lign. Undersøgelsen viste, at der var forskel på den hjemløses profil, alt efter hvornår vedkommende var blevet hjemløs (Brown, Goodman, Guzman, Tieu, Ponath, & Kushel, 2016):

"Individuals who first became homeless before age 50 had higher prevalence of recent mental health and substance use problems and more difficulty performing instrumental activities of daily living." (Brown, Goodman, Guzman, Tieu, Ponath, & Kushel, 2016).

Desuden viste undersøgelserne, at grunden til hjemløshed ofte havde forskellige årsager alt efter hvornår hjemløsheden indtræf. Dem som blev tidlig hjemløse, oplevede ofte sammenbrud i familien som årsag og hos dem der oplevede hjemløshed senere i livet, var årsagerne bl.a. pensionering eller en forværrede psykisk tilstand. Desuden viste undersøgelsen, at hjemløsheden varede længere for dem, hvis hjemløshed var opstået inden de blev 50 år ift. dem hvor den var indtruffet efter vedkommende var fyldt 50 år (Brown, Goodman, Guzman, Tieu, Ponath, & Kushel, 2016).

Lignende resultater kan anes i en dansk kontekst. I den seneste hjemløsetælling fremgår det, at varigheden af hjemløshed er længst blandt de ældre hjemløse. Dvs. personer som har været hjemløse i mere end to år. Det gælder for 37% af dem over 50 år og 39% af dem over 60 år (Benjaminsen, 2019, s. 36). Det fremgår dog ikke, hvornår hjemløsheden indtraf ift. det fyldte 50 år og det er heller ikke til at se, som i den engelske undersøgelse, hvornår hjemløsheden indtraf, ej heller korrelationen mellem dette og den hjemløses livsbegivenheder og sociale problematikker; psykiske såvel som misbrugsorienteret. Hvorfor sammenligningen kun skal bruges som et perspektiverende element.

Forskningsresultaterne er taget med, for at sætte informanternes fortælling ind i en større ramme, da jeg ser paralleller til begge mine informanternes fortællinger i begge undersøgelser. Informant As fortælling passer på flere områder med forskningsresultaternes beskrivelser af personer, hvis hjemløshed indtraf før de fyldte 50 år, mens informant Bs fortælling har paralleller til en sen første episode af hjemløshed. I det følgende vil jeg beskrive og afgrænse den ældre hjemløse som målgruppe og begrebsliggøre den definition som gøres brug af i specialet.

Målgruppedefinition

Specialets målgruppe, ældre hjemløse, vil jeg i det følgende forklare ud fra to kategorier: 'Hjemløshed' og 'ældre'. To begreber som jeg har valgt at definere, ud fra hvordan disse begreber defineres i rapporten 'Hjemløshed i Danmark 2019' (Benjaminsen, 2019). En rapport som kan ses som fundamentet for specialets problemstilling.

Hjemløshed

VIVE anvender den danske definition af hjemløshed, som også fremgår af Socialstyrelsens hjemmeside:

"Som borger i hjemløshed regnes personer, som ikke disponerer over egen (ejet eller lejet) bolig eller værelse, men som er henvist til midlertidige boalternativer, eller som bor midlertidigt og uden kontrakt hos slægtninge, venner eller bekendte. Som borgere i hjemløshed regnes også personer uden et opholdssted den kommende nat" (Benjaminsen, 2019, s. 15).

Det er denne forståelse af begrebet som er gældende, når specialet anvender ordet 'hjemløshed'. Desuden indgår kriterierne for ophold på §110 boformer (se note 3) også.

Ældre

I specialet har jeg valgt at definere målgruppen 'ældre', hvis de er over 50 år, da denne betegnelse optræder flere steder, når der snakkes om hjemløse over 50 år, på trods af, at det er to aldersgrupper i VIVEs definition. To aldersgrupper som specialet vælger at slå sammen til én.

I VIVEs rapport 'Hjemløshed i Danmark 2019 – National kortlægning' optræder definitionerne 'midaldrende', som er mellem 50-59 år og 'ældre' som er 60 år og opefter, som det segment hvor der er sket en stigning. (Benjaminsen, 2019, s. 10). For at mindske kompleksiteten og detaljegraden, hver gang jeg nævner målgruppen, vælger jeg konsekvens at bruge betegnelsen 'ældre hjemløse', som i specialets optik vil sige hjemløse personer over 50 år med dansk cpr-nummer og opholdsgrundlag.

Adgang til feltet og dets barrierer

Fra starten var jeg vidende om, at målgruppen var kaotisk og sårbar og derfor en uberegnelig målgruppen at bygge sit speciales dataindsamling op omkring. Fra egen erfaring indenfor feltet, vidste jeg, at det kunne blive en usikker og lang proces jeg skulle i gang med. En proces som krævede tålmodighed, da opbyggelse af et tillidsfuldt forhold til den hjemløse er afgørende for at få mulighed for et interview. Samtidig havde specialet en fastsat tidsramme, som betød, at jeg tidligt forsøgte at tilnærme mig feltet.

Fra start har jeg været bevidst om, hvordan min egen rolle kunne åbne for adgang til feltet - altså den hjemløses verden. Qua min fortid som praktikant, i forbindelse med uddannelsen til interkulturel og international socialrådgiver i 2016, i Kirkens Korshærs natcafé og herberg i Hillerødgade i København og efterfølgende vikariat, har jeg haft løbende kontakt til feltet siden 2016.

Jeg havde derfor et mindre netværk jeg kunne kontakte i specialets opstartsfasen, med henblik på at få adgang til målgruppen via feltets socialarbejdere. De primære kontakter var fra start herberget i Hillerødgade og Projekt Udenfor (PU), som jeg via tidliger kendskab til leder Bo Heide-Jochimsen, havde skaffet kontakt til tidligt i processen. Begge organisationer arbejder med hjemløse; Kirkens Korshærs Herberg på egen matrikel under service lovens §110 i deres herbergsafdeling og natcafé (Kirkens Korshær Storkøbenhavn, 2020) og PU på gaden, hvor de prøver at forbedre forholdene for den hjemløse (Projekt Udenfor, 2020). De fungerede som de primære gatekeepers i specialets første fase.

PU syntes at mit emne lød interessant og da de, foruden at arbejde på gaden med hjemløse også arbejder med vidensindsamling og formidling om hjemløshed, tilbød de mig en kontorplads, da de så det i deres interesse at have en specialestuderende siddende og udføre forskning om ældre hjemløse – uden de stillede betingelser, andet de stod til rådighed hvis brug for det.

Min fysiske placering hos en professionel social aktør indenfor feltet betød, at jeg dagligt var i kontakt med ansatte, som enten arbejdede administrativt med målgruppen eller gadeplansmedarbejdere, som dagligt havde kontakt til målgruppen.

Tidligt i processen kontaktede jeg forskellige sociale aktører som arbejdede med målgruppen og forhåbentlig ville være behjælpelig med at åbne døren for mig. Det drejede sig om Københavns Hjemløseenhed⁵ (KHE), Herbergscentret Sundholm, Hus Forbi, de hjemløses landsorganisation SAND og herbergerne Mændenes Hjem og Kollegiet Gl. Køge Landevej. Det var dog sparsomt, hvad der kom ud af det, da flere af stederne enten ikke vendte tilbage, eller ikke kunne skaffe adgang til deres brugere grundet lovgivning om beskyttelse af persondata.

Via PU fik jeg gennemført et interview med en mandlig hjemløs fra Gadens Stemmer⁶ og via Kirkens Korshærs Herberg, fik jeg gennemført et interview med en kvinde. Disse to interviews viste sig at blive de eneste jeg fik gennemført, på trods af at jeg havde kontakt med flere ældre hjemløse. Det har nemlig været kendetegnende for flere potentielle informanter, at personen godt ville deltage, men helst ikke på dagen. Derefter aftaltes et andet tidspunkt, som så viste sig heller ikke at passe personen. Det har betydet, at der er gået lang tid med at opsøge feltet, mødes med potentielle informanter og aftale møder, som derefter ikke lod sig gennemføre. Det har bevist, at det er et svært tilgængeligt felt at tilnærme sig og åbne op og at det kræver en længere tids tillidsopbyggelse, før informanter evt. vil lade sig interviewe.

COVID-19 nedlukning af samfundet og dets påvirkning af udarbejdelsen af specialet

Den 11. marts 2020 meddeler Statsminister Mette Frederiksen, at omfattende indgreb i samfundet skal træde i kraft per dags dato, for at undgå spredning af COVID-19 virus i samfundet (Regeringen, 2020). Det får store konsekvenser for flere dele af samfundet og rammer også uddannelsessektoren og mit speciale.

⁵ En enhed indenfor Københavns kommune som varetager sagsbehandling og støtteindsatser over for hjemløse og voldsramte (Københavns kommune, 2020).

⁶ En socialøkonomisk virksomhed, hvor socialt udsatte guider interesserede rundt i byområder, hvor de selv tidligere har levet et liv på gaden ud fra personlige fortællinger (Gadens stemmer, 2020).

I dagene op til den 11. marts har jeg flere informanter, som jeg håber at få i tale. Den 13. marts har jeg endelig fået arrangeret en aftale på herberget Kollegiet Gl. Køge Landevej, som har en stor andel af ældre hjemløse boende. Fire beboere indvilger i at mødes den pågældende dag.

Men med Mette Frederiksens besked, betød det, at herberger pludselig ikke måtte tage imod gæster udefra og derved blev aftalen udskudt på ubestemt tid. Mine to andre kontakter, var, ligeledes under de aktuelle omstændigheder, heller ikke mulige at mødes med. Både pga. de praktiske tiltag der blev gjort, men også ud fra etiske overvejelser, da netop hjemløse er blandt de svageste og mest sårbare i samfundet og derfor ekstra modtagelige overfor COVID-19 smitten (Frandsen, Tjørnholm & Hansen, 2020), hvorved et forsøg på, at presse et interview igennem med en hjemløs ikke kunne forsvares etisk.

Inden COVID-19 nedlukningen, havde jeg kontakt til seks potentielle informanter, hvoraf jeg havde kalkuleret at tre-fire røg fra. På det tidspunkt havde jeg foretaget to interviews og dermed ville jeg realistisk have været oppe på fire-fem interviews. Et solidt empirigrundlag som ville have løftet speciale yderligere og givet det et bredere og mere nuanceret billede af den ældre hjemløses hverdagsliv, end virkeligheden pludselig tillod.

Efter samtale med vejleder Søren Juul den 17. marts besluttede vi, omstændighederne taget i betragtning, at jeg bestræbte mig på, at få mest muligt ud af de to allerede gennemførte interviews. Det betød, at mit håb om en bred beskrivelse af målgruppens livssituation pludselig blev begrænset, men samtidig betød det også, at de to interviews jeg havde, skulle bearbejdes mere intensivt og dybdegående, end hvis jeg eksempelvis havde haft fem interviews at arbejde med.

Det videnskabssteoretiske perspektiv

Specialets videnskabssteoretiske fundament er bestræbt på at være så tro mod det fænomenologiske perspektiv som muligt. Dette fordi jeg vurderer, at det fænomenologiske perspektiv er mest tro mod specialets ontologiske forståelse af virkeligheden, om at der ikke findes én objektiv sandhed derude, men at sandheden skal findes i den enkeltes livsverden og egen forståelse af de erfaringer denne gør sig (Juul, 2012, s. 66-67). Specialet fornægter derfor også positivismens dogme om, at der findes én objektiv sandhed afkoblet den enkeltes livsverden og ser derfor virkeligheden i et "cogitations domæne" som fænomenologen Husserl udtaler sig således om:

"...Derfor må vi betvivle deres [teoriens] gyldighed. Det eneste, jeg ikke med rimelighed kan betvivle, er, at jeg oplever, ligesom de mennesker, jeg søger at forstå, oplever." (Juul, 2012, s. 69).

Fænomenologen Alfreds Schutz, hvis hverdagslivssociologi dette speciale læner sig op af og som vil blive beskrevet indgående i afsnittet; 'Alfred Schutz's hverdagslivssociologiske perspektiv', mener at:

"Når det undersøgte problem kræver det' [som er tilfældet her] 'bør samfundsforskeren altid være i stand til at flytte sit forskningsniveau til niveauet af individuel menneskelig aktivitet, og hvor der udføres ægte videnskabeligt arbejde, vil denne forskydning altid være mulig". (Schutz, 1972, s. 174).

Det er netop specialets hensigt at undersøge menneskets individuelle aktivitet og begrænse forskningen til mikroniveau, da specialet mener, at virkeligheden bedst forstås ud fra den enkeltes erfaringer og oplevelser af sit levede liv. Dette er komparativt med fænomenologiens "interesse i at forstå sociale fænomener ud fra aktørernes egne perspektiver og beskrive verden, som den opleves af undersøgelsespersonerne, ud fra den antagelse, at den vigtige virkelighed er det, mennesker opfatter den som". (Tanggaard, 2017, s. 87).

Schutz mener desuden, at forskeren må være i stand til at undersøge med hvilken bevidsthed aktøren har udført den bestemte handling (Schutz, 1972, s. 175). Her ses ligheden med Husserls idé om, at den menneskelige bevidsthed er intentionel og altid er rettet mod noget udenfor individet selv (Jacobsen, Tanggaard, & Brinkmann, 2010, s. 187). Tesen om at mennesket altid er rettet mod noget i verden og derfor altid er noget i kraft af sine omgivelser, lægger sig op af specialets forståelse af, at mennesket i sit hverdagsliv præsenteres for fænomener og betingelser, som håndteres på forskellige måder (Bech-Jørgensen, 2001).

Specialets analytiske intention er, at undersøge hvilke mønstre som er genkendelige på tværs af informanternes data og samtidig undersøge med hvilke intentioner, handlinger og dermed mønstre er udført og derigennem forstå, hvordan hverdagslivets betingelser håndteres. Specialets data skal derfor forstås ud fra subjektets erfaring med verden omkring sig og i den sammenhæng arbejde ud fra informantens førstepersonsperspektiv (Monrad, 2018, s. 113). Altså menneskets subjektive oplevelse i dens mest oprindelige form (Juil, 2012, s. 71).

For at nå dertil, er det vigtigt, at specialet ud fra den fænomenologiske tankegang forsøger at indhente så naturlige og naivt erfarede data som muligt i mødet med informanten, da dennes erfaringsverden er afgørende i beskrivelsen af fænomener som de fremstår for den enkelte og dermed aktørens virkelighed. Det er informantens spontane udtalelser, det vil sige den "rene" beskrivelse af informantens livsverden, som er specialets essens og udgangspunktet for at skabe ny erkendelse og forståelse af ældre hjemløses forståelsesverden og livssituation.

For at give de bedst mulige betingelser for at det lykkes, er min rolle som forsker underlagt fænomenologiens reduktion eller epoché, som betyder, at jeg så vidt muligt må "pakke" min egen forforståelse og interesserede indstilling til verden bort (Juil, 2012, s. 71) og indtage en så desinteresseret stilling under interviewet som muligt.

Som forsker har jeg derfor forsøgt at tilsidesætte teorier, til efter den primære empiri er indhentet og dermed ikke ladet mig "styre" af teoretiske betragtninger i mødet med feltet og i stedet ladet mig overraske og åbent ladet mig inspirere af de beskrivelser som informanternes erfaringsverden frembragte.

Det er et bevidst valg, ud fra en etisk betragtning om, at det er mere fremmede for erkendelsesprocessen (Juul, 2012, s. 74) hvis forskeren undlader at presse forudindtaget teorier og begreber ned over informanternes udsagn. Først i analyseprocessen vil jeg finde passende teorier. Det betyder, at præsentation af teorier vil fremkomme løbende i analysen ud fra hvad den primære empiri fordrer.

Den fænomenologiske tilgang er bevidst tilstræbt ud fra en filosofi om, at det er den enkelte hjemløse som er ekspert i eget liv og derfor bedst vil kunne fortælle hvordan denne lever sit hverdagsliv, under hvilke betingelser og hvordan disse håndteres. Denne tilgang er inspireret af Birte Bech-Jørgensens analyse af hjemløses hverdagsliv i Aalborg i slut 90'erne (Bech-Jørgensen, 2003), hvor netop en anvendelse af fænomenologiens tilgang og Alfred Schutz hverdagslivssociologi anvendtes, hvor common sense-viden og typificeringer er centrale begreber. To begreber som desuden er centrale i specialets analyse og kort beskrives herunder.

Alfred Schutz taler om den common sense-viden som opstår i hverdagen blandt mennesker (Schutz, 1972, s. 83). Det lægger sig op af de typificeringer som skabes intersubjektivt ifølge fænomenologen Husserl (Juul, 2012, s. 78). Det vil sige, at den bevidsthed som informanten ytrer sig ud fra, ifølge fænomenologien altid er intentionel (Tanggaard, 2017, s. 82) og rettet mod noget udenfor en selv. Det kan ligeledes forklares med Husserls begreb intersubjektivitet, som skal forstås ud fra, at menneskets erfaring sker sammen med andre og at et subjekt ikke realiserer sig på egen hånd men med andre (Juul, 2012, s. 78). Typificeringer skal forstås som de måder hvorpå vi gentager mønstre, som i samspil med andre er lært og retter os ind under de normer, som forefindes i vores hverdag og livsverden – altså den verden vi interagerer i sammen med andre (Juul, 2012, s. 78-79).

Efter indhentning af informanternes subjektive perspektiver på eget liv, vil specialet, i tråd med fænomenologiens videnskabsteoretiske perspektiv, bearbejde de data som er indhentet og "overskride den oprindelige, spontane erfaring og gøre denne bevidst" (Juul, 2012, s. 71). Det gør jeg ved at forsøge at analysere mig frem til andenordensbegreber eller idealtyper på baggrund af førstepersons-perspektivet, som vil blive beskrevet yderligere i næste afsnit.

Intentionen med specialet er, at konstruere idealtypiske modeller for forståelsen af den hjemløses livsverden og håndtering af denne, på baggrund af de mønstre der fremkommer i analysen af førstepersons-perspektivet. Alfred Schutz taler om, at en idealtipe ikke kan stå alene, men altid er bundet op på det problemfelt hvis hensigt det er at belyse (Schutz, 1972, s. 172-173). Det vil sige, at den idealtipe der måtte fremkomme efter indhentning af de kvalitative data, hører ind under specialets problemfelt – ældre hjemløse - og kan derfor ikke bruges komparativt ift. andre udsatte grupper.

I det næste kapitel vil jeg beskrive den metodiske tilgang, som inkluderer en dybere beskrivelse af Schutzs begreber og specialets analysestrategi.

Metodisk tilgang

I det foregående blev specialets videnskabsteoretiske perspektiv beskrevet, hvor fænomenologien indgik. I dette kapitel er formålet at beskrive specialets plan og metode fra at komme fra problemformuleringen og til specialets konklusion, med hvad det inkluderer af metodiske overvejelser.

Kapitlet består af flere dele, som jeg har forsøgt at dele op, ud fra hvordan de er fremkommet kronologisk i bearbejdsprocessen. Derfor vil interviewets rolle blive præsenteret først, som er analysens fundament, efterfulgt af en beskrivelse af hvordan interviewene er udført og efterfølgende transskriberet. Dernæst vil bearbejdelsen af interviewenes råmateriale blive beskrevet i form af en analysestrategi, hvor hverdagssociologien Alfred Schutzs er det bærende element i vidensproduktionen.

Interview

Hensigten med forskningsinterviewene er at efterleve det fænomenologiske perspektivs filosofi, ved at få informantens så præcise og fuldstændige beskrivelser af deres livsverden som mulig og at "nå frem til en undersøgelse af essenser - fænomenernes væsen - ved at gå over fra at beskrive enkeltfænomener til at søge efter deres almene væsen" (Kvale, & Brinkmann, 2008, s. 45). Brinkman beskriver et fænomenologisk interview, som et semistruktureret livsverdensinterview som forsøger at forstå temaer ud fra informantens perspektiv, med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener (Kvale, & Brinkmann, 2008, s. 45).

Specialets interviews har til dels haft samme hensigt, hvor forståelse af livsverdenen, kombineres med en forståelse af det levede liv og hverdagslivet, med henblik på at fortolke betydningen af de mønstre og førstepersonsperspektiver der fremkommer. Dog vil jeg stille spørgsmålstejn ved, om interviewets opdeling i fortid, nutid og relationers betydning kan sidestilles med temaer fra den daglige livsverden, som Brinkmann taler om (Kvale, & Brinkmann, 2008, s. 45). Med fraværet af temaer fra den daglige livsverden og spørgsmål hentet fra et spørgeskema, læner specialets interviews sig mod det helt åbne interview, da begge interviews forløb tættere på en hverdags samtale, end et egentlig interview (Kvale, &

Brinkmann, 2008, s. 45). En hverdagssamtale hvor jeg indtog forskerrollen, i en tilbagelænet rolle og hvor jeg afholdte mig fra at egne antagelser skyggede for min umiddelbare interesse for de fremkomne fænomener. Det betød også, at jeg ikke kom med særlig mange målrettede spørgsmål, som også definerer et livshistorisk interview, hvor det er informantens fortælling der er i centrum (Skytte, 2008, s. 250), som tilfældet var her.

Ud fra den fænomenologiske epoché om at sætte enhver forforståelse i parentes og forholde sig åbent til de fænomener der viser sig (Juul, 2012, s. 70 og 99), har jeg forsøgt at have en så passiv og tilbagetrukket rolle i interviewsituationen som situationen fordrede, for på den måde at få en så ufortolket data som muligt til senere fortolkning.

Den åbne tilgang i interviewsituationen har betydet, at jeg som forsker ikke har haft en fast agenda forud for interviewet. Forstået som at jeg ikke har udført interviewene ud fra en stram interviewguide, men tværtimod ladet mig overraske og fulgt uventede "spor" som opstod i interviewsituationen. Dette for at få genereret så meget ny viden, og forståelse for den hjemløses livsverden og dermed råmateriale som grundlag for analysen, som muligt.

Selvom jeg har bestræbt mig på at møde feltet så åbent og forudsætningsløst som muligt, er jeg også bevidst om, at egne undersøgelser af sekundær data og egen erfaring idenfor feltet, blev båret med ind i interviewsituationen og efterfølgende i fortolkningen af dataet. Bolette Christensen beskriver således at "intervieweren kan som person hverken være helt "forudsætningsløs" eller fuldstændig "forudsætningsbevidst", (citeret i Juul, 2012, s. 101) som netop er, hvad jeg har erkendt i interviewprocessen.

Udførelse af interview

De ovennævnte overvejelser omkring den fænomenologiske forståelse af indhentning af kvalitativ data, har selvklart haft betydning for konstruktionen af interviewguide og interviewet i praksis.

Jeg har opereret med én bred interviewguide på tværs af begge interviews, for at få en så nuanceret besvarelse af specialets problemformulering som muligt, samtidig med at

interviewene kan ses som komparative. Under interviewene har jeg visualiseret problemformuleringen og de tre underspørgsmål; fortiden, nutiden og relationers betydning og brugt denne visualisering at spørge ud fra. Interviewenes åbne tilgange, har betydet, at informanternes svar har båret præg af fortællinger mere end af egentlige enkeltstående svar. Jeg har derfor stillet opfølgende spørgsmål ud fra hvilke fortællinger informanten lagde vægt på og fulgt op på disse, for at få uddybende og nuancerede fortællinger ved kontinuerligt at stille "hvad" eller "hvordan" spørgsmål i håbet om at få så ufortolkede beskrivelser af informanternes livsverden som muligt (Juul, 2012, s. 99).

Efter udførelsen af interviewene, som blev optaget på egen mobiltelefons diktafon, blev optagelserne transskriberet, som vil fremgår af næste afsnit.

Transskription

Transskriptionen er foretaget ved at overføre interviewenes lydfiler til min computer, hvorefter jeg slavisk har lyttet og refereret interviewet ordret i et Word-dokument. Kendetegnende for transskriptioner er, at der er tale om en oversættelse fra det talte til skriftsprog (Tanggaard & Brinkmann, 2010, s. 43), som har betydet, at en mængde informationer, som kropssprog, ironi, smil, blikke og eksterne elementer, som udefra kommende lyde, hunden der bliver ved med at henvende sig for at blive kælet og lignende, ikke er medtaget i transskriptionerne. Flere omstændigheder har desuden betydet, at der er foretaget en reduktion i transskriptionen af interviewene i form af diverse meningskondenseringer. Det har været en afvejning og vurdering af indholdets kvalitative kvalitet og hvilke passager der syntes mest brugbare i forhold til specialets problemformulering, men også i forhold til at frembringe en sammenhængende fortælling, som analysen kunne tage udgangspunkt i.

Ved gennelæsning af hvert interview, dukkede der tekstsekvenser og fortællinger op, som jeg noterede mig, med henblik på besvarelse af specialets problemformulering og efterfølgende konstruering af egne fortolkninger. Denne udvælgelse kan forstås som første skridt i processen mod at overskride common sense-verdenen og begrebsliggøre den ældre hjemløses håndtering af sit hverdagsliv.

Analyselstrategi

I det følgende vil jeg beskrive den strategi jeg har fundet mest hensigtsmæssig at arbejdet ud fra i analysen.

Specialets analysestrategi er forsøgt konstrueret ud fra en induktiv vinkel, om at bevæge sig fra det empiriske råmateriale, dvs. afskrifterne fra interviewene, hen imod generelle begrebsdannelser via genkendelige mønstre (Olesen & Monrad, 2018, s. 19) med inspiration fra tidligere omtalte Alfreds Schutzs hverdagslivssociologi, den fænomenologiske tænkning og til dels den narrative forskning, hvor fortællingen er forsøgt bibeholdt i længere uddrag fra interviewene.

Den forklarende vs. forstående intention

Hensigten med analysen eller specialet er ikke at forklare *hvorfor* målgruppen lever som de gør og specialet er derfor heller ikke ude på at afdække generative mekanismer eller forklare årsagssammenhænge ift. målgruppens problemer, men derimod at forsøge at forstå målgruppens hverdagslivshåndtering.

Sondringen mellem et forklarende og et forstående sigte i analysestrategien er vigtig mener Søren Peter Olesen (Olesen, 2018), da det fordrer to forskellige analysetilgange. En forklarende strategi sigter mod kausalitet, mens det forstående sigter mod en subjektiv meningsfortolkning (Olesen, 2018), som er dette speciales mål. Det har betydning for den analytiske ramme og hvilke analytiske greb der benyttes. Specialets hensigt er at skabe en bedre *forståelse* og bredere *viden* om målgruppen. Dette bygger på "den forestilling, at det er vigtigt at indfange aktørernes perspektiver – og således forstå dem – samt at ydre kausale forklaringer er utilstrækkelige" (Olesen, 2018). Søren Peter Olesens citat underbygger således specialets indledende del, hvor der argumenteres for problemstillingens relevans i et samfundsvidenskabeligt perspektiv ud fra en fænomenologisk vinkel, men argumenterer altså også for specialets forstående perspektiv.

Da specialet opererer med forskellige, men komplementerende teoretiske rammer og for ikke at skabe en teoretisk forvirring, vil jeg i det følgende beskrive de overordnede teoretiske forståelsesrammer som analysen er bygget op omkring, for at give læseren en bedre forståelse af de tanker som ligger til grund for analysens tilgang.

Den narrative vinkel

Den fænomenologiske tilgang er som sagt den bærende tilgang i analysen, mens den narrative analysestrategi bruges som et værktøj under arbejdet med det fænomenologiske perspektiv. Hvorfor det fænomenologiske perspektiv vil optage mest plads.

Efter interviewene viste det sig hurtigt, at datamaterialet havde to spor; et hverdagslivsspor og et livshistorisk. To begreber som kan analyseres ud fra hver sin teori; fænomenologien og Alfred Schutz's hverdagslivssociologi og narratologien, hvor førstnævnte dog er brugt mest, da den under analysebearbejdelsen fremstod mest relevant.

For at fortolke råmaterialet bedst muligt og dermed informantens beskrivelse af sin livsverden, havde jeg fra starten en idé om at benytte både en hverdagslivssociologisk og en narrativ tilgang lige meget. Det viste sig hurtigt i analyseprocessen, at det bærende perspektiv var fænomenologien og at det narrative element mest bliver brugt i den deskriptive analysedel. Det vil dog stadig være subtilt tilstede i den fortolkende del af analysen, da den deskriptive del skal opfattes som fundamentet for resten af analysen. Dette med inspiration fra Søren Juul:

”...Derfor synes en narrativ analysetilgang, der interesserer sig for fortællinger frem for dekontekstualiserede tekstsegmenter at være langt nærmere fænomenologiens ånd. Eksempler herpå kan være fortolkninger af livshistorier, hvori informanternes subjektive (og intersubjektive) erfaringer søges fastholdt, samtidig med at forskeren gennem sine meningsfortolkninger søger at transcendere hverdagsforståelsen og den naturlige ”indstilling.” (Juul, 2012, s. 103).

Specialets perspektiv skal derfor forstås ud fra en eklektisk tilgang, hvor jeg benytter mig af elementer fra forskellige teoretiske tilgange, for på den måde at udvinde mest muligt brugbart materiale ud af interviewene.

Specialet er bygget op om to hoveddele: En deskriptiv del, der interesserer sig for den hele fortælling og en fortolkende del hvor det vil være dekontekstualiserede tekstsegmenter, som der tages udgangspunkt i. Dog er det stadig, som Søren Juul beskriver det (Juul, 2012, s. 103), fortolkninger af den enkeltes subjektive og intersubjektive livshistorie, brudt op ud fra problemformuleringens underspørgsmål, som jeg bestræber mig på at meningsfortolke og konstruere idealtyper ud fra, som vil blive forklaret nærmere herunder.

Analysen vil derfor kun have anstrøg af narrative elementer og bliver kun nævnt for at pointere, at det er et opmærksomhedspunkt i en hovedsagelig hverdagslivssociologisk analyse.

Alfred Schutzs hverdagslivssociologiske perspektiv

Det er netop med inspiration fra Alfred Schutzs hverdagslivssociologi, at dette speciale forsøger at undersøge begge informanternes data og jeg finder det derfor nødvendigt kort at præsentere Schutzs perspektiv her.

Schutz var fænomenologisk sociolog og optaget af og videreudviklede Husserls livsverden begreb. Han anså livsverdenen som rammen for sociale relationer og handlinger, snarere end den videnskabeliggjorte og matematiserede virkelighed og mente derfor, at sociologen skulle tage udgangspunkt i den enkeltes livsverden (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 180). Det var derfor nødvendigt med en systematisk undersøgelse af hverdagslivet (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 180). Dette både i forhold til hverdagslivsaspektet men også i forhold til informanternes livshistoriske fortælling. Schutzs hverdagslivsanalytiske strategi, vælger jeg altså at tilpasse i bearbejdelsen af informanternes data omhandlende deres fortid og dermed ikke udelukkende bruge i analysen af hverdagslivet.

Schutz mente, at hverdagssociologen skal interessere sig for rutinerede vaner og mønstre i sociale interaktioner, som Schutzs beskriver som en interesse for common sense-verdenen (Juul, 2012). En forståelse som tager udgangspunkt i førstepersonsperspektivet og dermed subjektets egne fortolkninger og erfaringer. Et perspektiv som den fænomenologiske tankegang anfægter skal forstås som et førvidenskabeligt perspektiv, som teorier og begreber skal kunne føres tilbage til (Juul, 2012). Til forskel fra positivismen mener fænomenologerne,

at dette grundlag kan baseres på subjektive erfaringer og dermed den førvidenskabelige verden (Juul, 2012). Det er den common sense-viden som udspringer af de subjektive erfaringer, som Schutz anser som essentiel i forståelsen af menneskets erfaringer. Han mener, at den enkelte orienterer sig mod de kategorier og relevanssystemer, de opbygger i interaktion med andre, hvorigennem en ikke-teoretisk viden generes og opbygges. Dette er grundlaget for den common sense-viden mennesket agerer ud fra (Juul, 2012) og disse erfaringer og den viden opstår altså i samklang med andre. Det som fænomenologien vil kalde intersubjektivitet.

Det er i den optik, at specialets analysestrategi skal forstås, da den individuelle erfaring, som fremkommer i hvert interview, skal fortolkes ud fra et intersubjektivt perspektiv. Dvs., at common sense-begrebet erfares og/eller deles af andre og er vilkåret for forståelsen af common sense-begrebet (Juul, 2012). Et begreb som med et andet begreb kan forstås som intersubjektive erfaringer (Juul, 2012).

Disse common sense-begreber og rutiner, beskriver Schutz som typificeringsprocesser og kan ses som adfærdsprogrammer som regulerer den sociale orden (Juul, 2012) og danner en intersubjektiv normalitet. Dvs. en normalitetsforventning, da typificeringerne bliver internaliseret i den enkelte (Juul, 2012), hvis hverdagsrytmer og rutiner derfor vil være styret af den common sense-verden denne lever i.

Specialets hensigt er, på baggrund af det transskriberede interviewmateriale, at fortolke informanternes common sense-forståelser, deres livsverden og livshistorie og derigennem udvikle begrebskonstruktioner, der overskrider common sense-forståelserne og den førvidenskabelige verden. Schultz opererer med begreberne førstepersonperspektiv og førsteordens-begreb, som har samme betydning og kan jævnføres til common sense-begrebet. Førsteordensbegrebet er de begreber den enkelte subjektivt kategoriserer sin verden ud fra. Specialet vil altså forsøge, at udføre en teoretisk transformation af common sense-verdenen over i idealtyper, som også kan forstås som andenordensbegreber eller overskridelse af førstepersonsperspektivet.

Idealtyperne eller andenordensbegreberne, som de også kan blive kaldt, skal forstås som en transcendering af hverdagsbevidstheden over i et videnskabeligt sprog (Juul, 2012), som dog

altid skal kunne føres tilbage til den hverdagslivsobservation der er gjort (Schutz, 1972, s. 73-74).

Selve "overskridelsen" fra informanternes førstepersonsperspektiv over i andenordensbegreber, vil ske via de abstraktioner og refleksioner jeg gør mig, på baggrund af hvad jeg har fundet essentielt at trække ud af interviewenes råmaterialer og de teoretiske betragtninger jeg, i tro med den fænomenologiske tilgang, løbende finder relevante. Det vil derfor ikke kun være Schutzs teorier der vil blive benyttet, men ligeså vel andre, som jeg finder relevante i løbet af analysen. Disse abstraktioner og refleksioner skal ende ud i en konstruktion af andenordensbegreber, som skal "løfte" informanternes fortællinger og transformere dem over i en bredere forståelse af den ældre hjemløses håndtering af sit hverdagsliv.

Hvorfor idealtyper?

Læseren kan undre sig over, hvorfor det er nødvendigt at konstruere idealtyper og hvad det gavner i et samfundsvidenskabeligt perspektiv. Et relevant spørgsmål i forståelsen af specialets problemformulering. Som beskrevet tidligere tager specialet bl.a. udgangspunkt i rapporten 'Hjemløshed i Danmark 2019' (Benjaminsen, 2019) som bygger på kvantitativ forskning og objektiv data. En rapport som abstraherer fra den hjemløses livsverden og individuelle erfaring. Schutz mener som tidligere beskrevet, at når det "kræver det, bør samfundsforskeren altid være i stand til at flytte sit forskningsniveau til niveauet af individuel menneskelig aktivitet" (Schutz, 1972, s. 174).

Specialet kan derfor forstås ud fra, at jeg mener, at der er behov for at undersøge den ældre hjemløses individuelle menneskelige aktivitet, som i specialets perspektiv er hverdagslivets håndtering. Årsagen til dette er, at for at forstå de kvantitative data og ikke bare se dem som fakta og regelmæssigheder, så behøves en forståelse af det sociale fænomen ud fra den menneskelige handling og livsforståelse. Schutz beskriver det meget rammende således:

”Forskeren må undersøge, hvilke type individuel bevidsthed der kan konstrueres, og hvilke typiske tanker den må tilskrives for at kunne forklare den pågældende kendsgerning som resultatet af dens aktivitet i en forståelig relation.” (Schutz, 1972, s. 175).

Schutz fortsætter og forklarer, at ethvert begreb må konstrueres således, at det er forståeligt for aktøren af begrebet selv og skal tilmed kunne forstås af hans medmennesker (Schutz, 1972, s. 175). En central pointe i analysen af de to interviews, hvor jeg forsøger at transformere det individuelle til det objektive via identificering af typificerede begivenheder og common sense-begreber.

I dette kapitel har jeg beskrevet specialets ”brugsanvisning” til at forstå tankerne bag analysen og hvorfor den er konstrueret som den er. Det har jeg forsøgt at forklare, ved at præsentere de metoder der er brugt i indhentningen af analysens råmateriale og ved at beskrive de overordnede teoretiske perspektiver og tilgange der benyttes i analysen. Med afsæt i denne viden, er det nu blevet tid til specialets analyserende del.

Analyse

I analysen har jeg bestræbt mig på, at bearbejde råmaterialet så dybdegående som muligt, med henblik på at kunne frembringe en vidt dækkende besvarelse af, hvordan ældre hjemløse håndterer deres hverdagsliv.

Derfor har jeg, som beskrevet i forrige kapitel, tilgået materialet på to forskellige måder. Dvs. at analysen er inddelt i to dele – en deskriptiv og en fortolkende del.

Den deskriptive del tager afsæt i den fænomenologiske og narrative analysestrategi med en ren deskriptiv tilgang, hvor begge informanters fortællinger bliver beskrevet så nøjagtigt som muligt, som de fremkom under interviewsituation uden fortolkning for øje. Dette for at være tro mod den fænomenologiske filosofi, men også for at fremstille informantens overordnede narrativ, inden den fortolkende del begynder. Det skal give læseren et overordnet narrativt perspektiv på hver informants fortælling og en forståelse af, hvad hver informant har vurderet vigtigt at fortælle i interviewsituationen.

I den fortolkende del vil jeg, som forsker forsøge at overskride informanternes common sense-verden ud fra de mønstre og common sense-begreber jeg identificerer i fortællingerne og ud fra de meningskondenseringer jeg har gjort mig. Med udgangspunkt i disse vil jeg bestræbe mig på at udvikle andenordensbegreber, som jeg konstruerer ud fra teorier og egne abstraktioner.

Igennem analysen vil allerede præsenterede teorier indgå, men også ikke tidligere beskrevet teorier, som jeg i kondenseringen og identificeringen af common sense-begreber, har fundet egnet til at udvikle andenordensbegreber ud fra.

Hvert afsnit vil blive afsluttet med en delkonklusion, hvor det foregående kapitel bliver samlet. Disse delkonklusioner er fundamentet for specialets konklusion.

Deskriptiv del

Det følgende afsnit vil indeholde et sammendrag af hvert interview, hvor det første interview vil omhandle informant A og det andet omhandle informant B. De to sammendrag skal forstås som en meningskondensering og vil blive fremstillet så tro mod det fortalte som muligt.

Kondenseringen af interviewene skal ikke opfattes som en facitliste over, hvad analysen vil omhandle, da det kun vil være enkelte, men relevante begreber og narrativer der vil blive udvalgt til videre fortolkning og analyse, men, som beskrevet ovenover, som en overordnet forståelse af hver informants narrativ.

Meningskondensering af interviewet med informant A

Dato: 2. marts 2020.

Sted: Et herberg i København

A fortæller, at hendes hverdag i øjeblikket er kedelig. Hun opholder sig meget for sig selv og bruger sin tid på at gå ture med sin hund og frekventere en morgencafé for socialt udsatte i området, som hun dog mest besøger for at møde andre. Fællesskabet på Morgencaféen⁷ finder hun bedre end på herberget, hvor folk er lidt mere "specielle" som A siger.

A har boet på herberget i to måneder. Om fire måneder er hendes plan at flytte til Jylland. Hendes bror bor i Jylland, men han ved ikke, at hun bor på herberget, da A ikke er stolt af den omgangskreds hun omgås der.

Da jeg spørger ind til, om A har boet på herberget før, svarer hun ja, da man må have hund med, og begynder at fortælle, at hun blev udskrevet til herberget, efter hun havde været indlagt efter en ulykke, hvorefter hun fik en lejlighed.

Derefter fortæller A om den problematik der har været løbende med kommunen og hvordan hun er blevet mødt af sagsbehandlere som ikke dokumenterede hendes sagsforløb ordentligt eller koordinerede arbejdet imellem sig. Det er en forvirrende og kompliceret fortælling, indeholdende en lejlighed der er ramponeret ved indflytning og et ACT⁸ forløb som hun ikke mener hun skulle have været i.

⁷ En café for hjemløse, som udover at servere mad også uddeler tøj og soveposer samt tilbyder lægehjælp, fysioterapi, fodterapi, klipning og juridisk rådgivning (Morgencafé for hjemløse, 2020).

⁸ En bostøtteordning for at få folk i egen bolig som har behov for intensiv praktisk og social støtte (Socialstyrelsen, 2019).

Under interviewet lader det til, at ulykken er sket for nylig og det er svært at finde rundt i fortællingens kronologi og tidsperspektiver. Det viser sig senere i interviewet, at ulykken skete da hun var ung, men til tider lyder det til, at der også er tale om en anden ulykke. Dette tolker jeg som, at der faktisk er tale om to ulykker. Det har dog ikke indflydelse på analysen, men optræder mere som et forvirrende element.

A begynder at fortælle om sin opvækst, som er præget af, at hendes mor dør da hun er 11 år og hendes morfar da hun er 12,5 år. Da hun er 16 år, har A ikke mere familie tilbage, som hun siger og hun må bo hos sin mormor. Mormoren var syg og kunne ikke tage sig ordentligt af A, som ender med at tage sig af sin mormor i stedet. A begynder at bo diverse steder og overlever på forskellige måder.

I skolen bliver A betragtet som en af de dumme og ender med ikke at komme i skole ret ofte, for der er jo alligevel ingen der holder øje med hende, som hun siger.

As store passion viser sig at være dyr, som hun har beskæftiget sig med tidligere, da hun er uddannet dyrehjælper. A vender tilbage til sin fortælling omhandlende sin ulykke og hvordan den sætter en stopper for, at hun kan arbejde, da den resulterer i en skæv ryg og hofter. A kommer på bistandshjælp og søger i flere år, samtidig med at hun er i arbejdsprøvning, om førtidspension, som hun får godkendt da hun er 48 år.

På det tidspunkt i interviewet spørger jeg hvornår ulykken skete, hvortil A svarer, at den sker da hun er 16-17 år og at hun flere gange har været indlagt, da det ikke ville vokse sammen ordentligt. Derefter bevæger interviewet sig ind på fortællingen om, hvordan systemet og kommunen har behandlet hende. En længere fortælling begynder, som er svær at udrede og gengive korrekt. Men tematikken er en manglende koordinering og dokumentation sagsbehandlerne imellem. Efter en længere samtale om As problemer med kommunen, spørger jeg ind til hendes dagligdagsliv igen. A svarer ved at fortælle, at hun er stor fan af Michael Jackson. En ting, som jeg havde på fornemmelsen, da As værelse er indrettet med Michael Jackson puder, plakater, dvd'er, cd'ere, tæpper, tøj, bøger og et perleportræt som A er ved at lave af Michael Jackson. Det bliver en længere fortælling fra As side om hendes forhold til Michael Jackson og hvordan han har været med til at holde hende oppe i svære tider.

A vender tilbage til hendes dagligdag og den viser sig at blive brugt på hendes hund, som hun går lange ture med. A fortæller, hvordan hunden er med til, at holde hende i godt humør og forpligtet overfor nogen. Ansvar for hunden betyder, at hun ikke bare giver op, som A siger. Derefter slutter interviewet.

As deskriptive del fylder mindre end Bs, da interviewet med B er markant længere og B er en mere fortællende og snakkende person. Dermed ikke sagt at As fortælling har færre analytiske nedslag eller betydningsfulde elementer. I det følgende vil Bs fortælling beskrives ud fra samme præmis som hos A, hvor fortællingen er meningskondenseret og forsøgt gengivet så præcist som muligt.

Meningskondensering af interviewet med informant B

Dato: 4. marts 2020

Sted: En café i indre København

Efter vi har sat os ved cafébordet bliver B fremlagt betingelserne for interviewet. B nævner straks, at han er glad for, at det bliver anonymiseret, da han tidligere har forsøgt at begå selvmord, i forbindelse med den depression der var årsag til hjemløsheden. I forlængelse af det siger B, at han derfor har "cuttet" al kontakt til sin fortid, da han nu vil leve og se fremad og undgå at ryge tilbage til udgangspunktet. Hvad det har med hans fortid at gøre, uddyber B ikke og bliver ikke yderligere italesat. Bevidst vælger jeg, ud fra etiske årsager, ikke at forfølge sporet, da jeg fornemmer at tidspunktet er forkert – interviewet er lige begyndt – og det er vigtigere at opbygge en behagelig atmosfære fra start. B virker heller ikke interesseret i at fortælle yderligere om det.

B er generelt optaget af, at fortælle om, at det er vigtigt at tænke positivt og henviser til sit job hos Gadens Stemmer. Bl.a. fortæller B aldrig om sit liv inden hjemløsheden på turene, da det var et ganske normalt liv og er derfor ikke interessant for tilhørerne. Jeg beder dog alligevel B om at fortælle om hans fortid, som han indvilger i. Det bliver starten på en lang fortælling om hans "normale" liv. En fortælling som jeg vil korte ned, da mange af dens dele ikke er relevante for specialets problemstilling.

B har en studentereksamen, men fik aldrig en uddannelse. I stedet tager han forskellige job for at tjene penge; fabriksarbejder og lærervikar og kom længere og længere væk fra uddannelsesvejen. I midten af 20'ere bliver B leder, der hvor han arbejder. Det fortsætter han med i 15-16 år. Da jeg spørger B, om det stadig var på fabrik, svarer han, at det var

'virksomheder'. Det fremstår derfor uklart igennem interviewet, hvilket arbejde B præcis udførte. I mange år bliver hans fritid brugt på fodbold, som bl.a. fodboldtræner. B fortæller, at han kørte direkte fra job til fodboldklubben og sluttede af med to øl på hans faste sted. Sådan foregik livet i mange år. Da B er i 40'erne holder B en pause i et halvt år fra sit arbejde. Han begynder at indstille sig på et liv uden børn. B kommer i job igen. Igen er B ikke konkret om hvilke job han får de efterfølgende år – men i andre brancher end før, som han siger – indtil han vælger at gå på efterløn i starten af 60'erne.

B rammes af depression, efter han er kommet på folkepension. Han fortæller, at det kommer sig af, at han har haft en skjult psykisk sygdom, som han ikke kendte noget til og som pludselig dukkede op – har lægerne fortalt ham. B kan ikke sige hvad der gjorde, at han fik depressionen, men han røg ned i et sort hul med en kraftig depression. B gik med den, uden at nogen kunne se det og han sagde det ikke til nogen. Pludselig kunne han ikke noget og B fortæller, at hvis han havde reageret tidligere, havde han måske ikke endt som hjemløs. En indelukkethed som B mener er kendetegnende for mænd.

I perioder kan B ikke huske noget, alt er kaos og i den periode ender han på gaden, da han i samme omgang mister sin lejlighed. I starten er B helt uvidende om, hvordan han skal klare sig som hjemløs og går derfor rundt i København, uden at vide hvorhen og uden at tale med nogen. B fortæller, at han efter nogen tid køber en nat på et hotel, da han ingen hvile fik på gaden. Det mener B, på længere sigt er et vendepunkt. B sover 19 timer og får et bad på hotellet og begynder at tænke mere klart og erkender, at han lever et liv på gaden. Uden at vide det, begynder han på sin selvterapi dér, fortæller han.

Efter at have overlevet af sin folkepension i nogen tid, stopper den pludselig. Systemet kan ikke få kontakt til B og han erklæres forsvundet. Derefter begynder B at samle flasker og det offentlige bliver hans modstander fortæller han, da han ikke kan overskue 'den verden' længere. B fortæller desuden, at han godt kunne drikke en øl, men ikke var misbrugende på nogen måde. B opholder sig på gaden og stedet omkring Rundetårn bliver hans opholdssted. Der begynder B at snakke med folk igen, "da det er umuligt at slippe for det", som han siger. Der var et renoveringsarbejde i gang og håndværkerne bliver hans gode venner. De kom med isolerende materialer, han kunne ligge på og gav ham kaffe og to skiver morgenbrød hver morgen.

Efter nogen tid bliver B "fundet" af KHE ved hjemløsetællingen og gadeplansmedarbejdere fra PU dukker også op. Specielt dén kontakt bliver afgørende for B, som får et nært bekendtskab med en gadeplansmedarbejder fra PU. PUs 'Den Mobile Café'⁹ begynder at køre forbi Bs opholdssted og B får den overskydende mad. Samtidig begynder andre personer i lokalområdet også at give B mad.

Bs overskud vender tilbage og han begynder at lægge faste rytmer ind i sin dagligdag i forhold til at opretholde livets struktur og indtægt som flaskesamler. B ser det som en form for selvterapi; han gør normale ting, som andre også gør og begynder langsomt at blive modtagelig overfor hjælp, som han siger.

KHE skaffer B en plads på Skansegården Forsorghjem i Hillerød, hvor B opholder sig i fem måneder. På Skansegården arbejder de på at få B i en lejlighed. Efter lidt tid får B en lejlighed i Nordsjælland. B er dog ikke tilfreds med den løsning, da han ikke vil bo et sted, hvor han vil føle sig isoleret og han ingen kender, modsat i Kbh. Om han hentyder til de relationer han møder på gaden eller andre, fremgår ikke af Bs udtalelse. Desuden har han oplevet andre hjemløse få en forværret tilstand ved at blive placeret langt væk fra deres omgangskreds. B fortæller, at han få dage før han skal flytte, igen bliver ramt af en alvorlig depression.

Problemet er, at B har underskrevet kontrakten på lejligheden og står derfor med en udgift på 20.000 kr. (som han stadig betaler af på). PU mener, at det var det rigtige han gjorde, siger B, da udsigten til at bo alene i en afsondret lejlighed kunne ende med et vellykket selvmordsforsøg. B nævner i samme omgang, at han ikke have fået stillet sin diagnose på det tidspunkt.

B flygter og ender på gaden igen. Denne gang frekventerer han andre steder end første gang. En vinterdag bliver han "fundet" af sin kontakt hos PU og de begynder at mødes jævnligt igen. B fortæller, at han denne gang – hans anden periode som hjemløs – er mere velsoigneret. Vasker sig ofte i stormagasiner og føler sig mere ovenpå.

Efter et stykke tid spørger kontakten fra PU, om B er interesseret i et herberg. B ved, at efter fire vintre på gaden og i en alder af 68 år kunne endnu en vinter godt blive hans sidste, så han er interesseret. Efter først at have set ét sted, ender B på det herberg, hvor han stadig bor.

⁹ Hver uge bringer PUs 'Den mobile' café mad ud til hjemløse i København i en specialbygget varevogn (Projekt Udenfor, 2020).

En kolossal omvæltning for B pludselig at have et værelse og en seng at sove i hver nat. Sundhedspersonalet fra KHE begynder også at mødes med B igen, efter sidst at have mødt ham ved Rundetårn nogle år inden. På et tidspunkt møder Psykiatrisk Gadeplansteam¹⁰ B på herberget. De fortæller ham, at de vurderer ham rask igen. B gør meget ud af, i løbet af sin fortælling, at berette om hvordan overlægen meldte ham rask og om hvad overlægen havde skrevet i hans journal, mens Psykiatrisk Gadeplansteam mødte ham på gaden – en journal som han selv senere har læst.

Efter et halvt år på herberget, begynder B at arbejde for Gadens Stemmer, som tydeligvis bliver og er en vigtig del af hans hverdag. I øjeblikket venter B på, at få en lejlighed gennem et boligselskab. Han har fået tilbudt en lejlighed via sin gamle kommune, men han vil ikke tilbage til det sted igen, da han er bange for at ryge tilbage i depression igen. Samtalen slutter med, at B fortæller, at han stadig holder fast i sine daglige faste rutiner, som er en vigtig del af hans hverdag.

I det forgående er begge informanters fortællinger beskrevet ud fra, hvad de hver især i hovedtræk har fortalt mig. Disse fortællinger fungerer i den fortolkende del som fundament for selve analysen og repræsenterer to ældre hjemløses perspektiver på egen håndtering af deres hverdagsliv. Jeg vil i det følgende bestræbe mig på, at udvælge og identificere brugbare stykker fra hvert interview, med henblik på at overskride deres common sense-verdenen og konstruere andenordensbegreber, som til slut skal være med til at besvare specialets problemformulering.

Fortolkende del

Den fortolkende del er inddelt ud fra problemformuleringens tre underspørgsmål. Dvs. hvilken indflydelse har fortiden på den ældre hjemløses nuværende situation, hvordan oplever og håndteres hverdagslivets mønstre og hvilken rolle spiller relationer for håndteringen af deres hverdagsliv. Fundamentet er A og Bs førstepersonperspektiver, hvis citater vil blive inddraget løbende og perspektiveret ift. komplementerende teorier. Nogle steder vil A og Bs fortælling blive analyseret særskilt og andre gange samlet – alt efter hvad jeg har fundet mest hensigtsmæssigt.

¹⁰ Et regionalt sundhedsfagligt team som laver opsøgende psykiatrisk arbejde i Region Hovedstaden ift. hjemløse med henblik på udredning af psykisk sygdom (Region Hovedstadens psykiatriske hospital, 2020).

Fortidens indflydelse på nuværende situation

I dette stykke vil problemformuleringens første underspørgsmål, *Hvilken indflydelse har fortiden på deres nuværende situation?*, forsøges besvaret. For at forstå den ældre hjemløses håndtering af sit hverdagsliv, anser jeg det for essentielt at undersøge ud fra hvilket perspektiv personen ser sin fortid. Til dette finder jeg George Herbert Meads tidsteori relevant.

Mead var en af pionererne indenfor den symbolske interaktionisme i det tidlige 1900-tal (Jävinen, 2017) og anså interaktionen mellem mennesker og "ting" (fysiske, psykiske og sociale), som en kontinuerlig meningsskabelse som konstant ændrer sig og genfortolkes af den enkelte. Det vil sige, at meningen ikke er statisk iboende i den konkrete "ting", men bliver skabt i gennem sociale definitionsprocesser (Jävinen, 2017) og meningen som mennesket eller tingen tillægges af subjektet, sker gennem en individuel fortolkningsproces. Det vil altså sige, at meningstilskrivelser ikke er "en socialt determineret proces, hvor individet er prædestineret til at følge de forskrifter og virkelighedsforståelser, som de sociale omgivelser har fastlagt" (Jävinen, 2017). Ligesom Mead ser den sociale virkelighed som en 'forhandlet orden' (Jävinen, 2017), som altid er forandrelig, er tiden det også. Han mener nemlig at "virkeligheden" er forankret i nuet, "mens fortiden og fremtiden er fortolkninger og forudsigelser, som vægter nogle aspekter af det, som er sket og kan komme til at ske og ignorerer andre" (Jävinen, 2017). Fortiden skal altså ses igennem nutidens linse, som er afhængige af det perspektiv individet vælger at lægge.

I begge interviews fortæller A og B om deres fortid og vendepunktet for hvornår og hvordan de blev hjemløse. En fortælling som i Meads perspektiv er afhængig af nuets perspektiv og hvad de vælger at fortælle til mig. Deres fortidsfortælling kan derfor forstås som en meningsskabelse af den nutid de befinder sig i. Margaretha Järvinen beskriver meningsskabelsens dynamik:

"Mennesker vælger, foretrækker, transformerer, organiserer og modsætter sig mening i lyset af den situation, de befinder sig i, og de handlinger, de er engageret i." (Jävinen, 2017).

Denne meningsskabelse kan forstås som en forhandling af bestemte udlægnings af virkeligheden og hvordan disse "har virkelige konsekvenser for disse aktører, for deres interaktion og for deres identitetsdannelse" (Mik-Meyer, 2017, s. 59). Dette perspektiv komplementærer specialets videnskabsteoretiske fænomenologiske perspektiv og dets intersubjektivitet, hvor subjektet realiseres socialt i interaktion med andre (Juul, 2012). I forlængelse af dette er det ligeledes afgørende for analysen af informanternes subjektive hverdagslivsbeskrivelser, at vedkende sig Thomas-teoremet som siger at: "Hvis mennesker definerer ting som virkelige, bliver tingene virkelige i deres konsekvenser" (Jävinen, 2017, s. 33).

Det er netop intentionen med specialet, at fortolke A og Bs udsagn ud fra den virkelighed de oplever og de konsekvenser denne virkelighed har for deres håndtering af deres hverdagsliv, som i dette afsnit også inkluderer fortiden.

I mit møde med mine informanter, finder jeg det interessant at undersøge, hvilken meningsskabelse de tillægger mødet. Den fortælling informanterne vælger at fortælle mig, ser jeg som et interessant studie af deres håndtering af hverdagslivet, da jeg tolker denne som et tegn på, hvad A og B tillægger betydning i deres liv aktuelt.

I det følgende vil As fortid og dernæst Bs blive fortolket.

Fortolkning af As Fortidsfortælling

Informant As opvækst og livsførelse har været præget af sociale problemer fra tidligt i hendes liv; ansvaret hun måtte påtage sig i en ung alder, da hendes mor dør, afsavnet deraf og det tidlige indtog i hjemløshed. Uden at det fremgår eksplicit af interviewet, er der klare indikationer i As fortælling om, hvordan A fra en tidlig alder overlever på gaden, ved at sove hos dem der ville have hende sovende og senere hos mænd der var interesseret i hende, som nedenstående citat beskriver. I dette fortæller A også om sin opvækst hos sin mormor og hvordan hun må tage sig af mormoren, i stedet for omvendt. Det ustabile forhold hjemme resulterer i, at A begynder at opholde sig andre steder og lider afsavn på flere forskellige områder. Citatet beskriver desuden hvordan hjemløsheden gør sin entre i As liv:

"A: Det har været et hårdt liv for mig.... Min familie døde da jeg var helt ung, da jeg var 16 havde jeg ikke mere familie og kommunen hjalp mig ikke, så jeg rendte bare rundt og boede alle mulige steder... Først var jeg for ung til at få hjælp, så var jeg for gammel til at få hjælp og min far kunne ikke have mig... Så det var sådan noget... Et stort rod. Min mormor gik hen og... Altså hun kunne ikke tage sig af mig... Hun var så syg. Men altså min far sagde, "nå, men mormor og morfar kan sagtens tage sig af hende" ja, så gik min morfar hen og fik et hjerteslag... Så skal jeg bo hos en syg gammel dame, der holder op med at spise, holder op med at købe ind og det hele. Det var mig der fik hjemmehjælp på hende til sidst.

R: Så det var dig der hjalp hende?

A: Ja, det var jeg nødt til... Så levede jeg mere eller mindre hos andre mennesker.

R: Ja, så det var allerede derfra, da du var helt ung at det startede.. [læs: Hjemløsheden] eller du levede lidt rundt omkring?

A: Ja, boede hos alkoholikere (larm), folk der gad og senere hen var det jo mænd der var interesseret i mig, ikk.

.....

A: Jeg skulle jo overleve på en eller anden måde, fordi jeg fik ikke hjælp af kommunen. Jeg skulle have tøj, jeg skulle have mad. En teenager vil gerne i byen og...

R: Selvfølgelig ja..

A: ... Og du vil gerne have... Gå til ridning og sådan noget altså. Jeg havde jo min hobby og jeg elskede dyr. Jeg ville gerne tage min uddannelse og sådan noget ikk..

R: Var du i gang med noget uddannelse dengang

A: Ejj nej. Det var jeg ikke. Men det ville jeg jo gerne senere hen, som alle andre ikke. Men jeg havde bare ikke nogen til at betale for mig vel.."

(personlig kommunikation, 2. marts 2020).

I citatet beskriver A sin tidlige deroute og hvordan omsorgssvigt fra hendes primære relationer, efter morens død, præger As opvækst. Det fremgår ikke, hvor hendes far er, men

det lader til, at hendes far er fraværende og hendes mormor for syg til at tage sig af hende. Det resulterer i en gadeorienteret livsstil, hvor A overnatter forskellige steder og tjener penge på alternative måder, for at dække de behov en teenager har. Jeg observerer i citatet også en kommune, som A ikke oplever hjælper hende, da hun har brug for det. Først var hun for ung og så for gammel til at få hjælp. Jeg identificerer A oplevende to slags svigt: Omsorgssvigt i familiens rammer og dernæst et systemsvigt fra kommunens side. Et system som A ikke føler, er der for hende, da hun har allermest brug for det.

I As fortælling bliver begivenheden for hvornår hjemløsheden indtræder ikke italesat eksplicit og jeg oplever den derfor som en flydende begivenhed. Det sker først, da jeg spørger ind til det og ikke engang dér svarer A tydeligt på, hvornår hun begyndte at leve som hjemløs. Det tolker jeg som, at A ikke kan huske den livsbegivenhed eller at det ikke er særligt betydningsfyldt for hende at tidsbestemme den. Det kan også tolkes som, at A altid har levet et socialt belastet liv, hvor definitionen af et trygt og stabilt hjem aldrig har eksisteret og det derfor er svært eller umuligt for hende, at adskille et "normalt" liv og et liv som socialt udsat eller stigmatiseret fra hinanden.

Erving Goffmans teori om stigma, finder jeg passende at inddrage her. En teori som også har en central i den førromtalte symbolske interaktionisme (Mik-Meyer, 2017). Stigma skal forstås som en adskillelsesmarkør ift. samfundets normative forventninger, hvor en persons egenskab miskrediteres, hvis der opleves en uoverensstemmelse mellem denne og samfundets forventninger. Det må siges at være tilfældet for en hjemløs, hvis levemåde er radikal anderledes end samfundets normative forventninger om et levet liv og hvis levemåde derfor placeres i en anden kategori end den normative. En kategori som er mindre ønskværdig og hvor den hjemløse i et normativt perspektiv vil blive reduceret "fra at være et helt og almindeligt menneske til et fordærvet, nedvurderet menneske" (Goffman, 2009, s. 44). Dette fordi det almene menneske støtter sig til egne normative forventninger ud fra den sociale identitet og kategori denne ser foran sig. Forhåndsforestillinger som ofte ikke stilles spørgsmålstejn ved, men tages forgivet, som en bekræftelse af dennes forventninger. Goffman beskriver altså stigma som en negativ afvigelse fra vores forventninger (Goffman, 2009, s. 46). Forventninger som bunder i samfundsinddelte kategorier, som anses som

naturlige og forventelige. Som f.eks. at borgere i det danske velfærdssamfund bor i et hjem med en fast adresse.

Et andet begreb som Goffman ligeledes bruger er moralsk karriere. Det ligger i forlængelse af stigmabegrebet. Moralsk karriere skal forstås ud fra hvordan mennesker med et stigma tilrettelægger og erfarer sit liv og på den baggrund udvikler sin selvopfattelse (Goffman, 2009, s. 73). Begrebet vil blive brugt til at undersøge stigmaets betydning for informantens selviscenesættelse og fortælling.

Den moralske karriere kan ses som den læringsproces et individ gennemgår, ud fra de erfaringer det gør sig som stigmatiseret individ (Andersen, 2013, s. 143) og dermed hvordan individet tilpasser sit liv og selvopfattelse ud fra dets stigma. Goffman argumenterer for, at tidsperspektivet for den moralske karrieres mønstre er vigtig for personens senere udvikling. Det er værd at hæfte sig ved, da A og B oplever påbegyndelsen af deres moralske karriere på forskellige stadier i deres liv. En moralsk karriere påbegyndes altså ved at opleve sig stigmatiseret og erfaringen der gøres derefter, skal forstås som den moralske karrieres forløb.

As fortælling om sine tidlige oplevelser med udsathed, hvor hun bliver overladt til sig selv og en gadeorienteret livsstil begynder, tolker jeg som starten på As moralske karriere. En "karriere" som opstår, da hun som 16 årige mere eller mindre bliver overladt til sig selv og overnatter tilfældige steder og måske lader sig prostituere som jeg tolker kan fremgå indirekte i dette citat: "Ja, boede hos alkoholikere (larm), folk der gad og senere hen var det jo mænd der var interesseret i mig, ikk.". Jeg oplever en moralsk karriere tage form og ser en påbegyndende tillæringsproces i at leve som udsat, eller med et stigma, som ligeledes kan opfattes som en strategi til at overleve under de givne omstændigheder. En strategi hvor hun opsøger andre mennesker, såsom alkoholikere, som ikke er hendes familie, til at forsørge hende på alternative måder - evt. via prostitution, da hun jo skulle overleve på en eller anden måde, som A udtrykker det.

Selvom der i As fortælling ikke italesættes en direkte begivenhed, hvori A oplever én uoverensstemmelse mellem hendes egenskaber og samfundets forventninger, må det formodes, at A i den periode, oplever sig miskrediteret og føler sig anderledes end resten af

samfundets levevis. Jeg tolker derfor As beskrivelser af, hvordan hun overnatter hos andre mennesker, som starten på hendes moralske karriere.

I det følgende citat beskriver A, hvordan systemet ikke er opmærksom på hende og giver udtryk for, hvordan hun er offer for omsorgssvigt fra kommunens side, ved at å lov til at leve en gadeorienterede livsstil fra hun er barn, uden tæt relation til nære omsorgspersoner:

”R: Hvad er dit syn på systemet i dag?

A: Meget bedre i dag, for i dag får børnene sgu ikke lov til at løbe rundt på gaden, så bliver de fjernet hjemmefra. Det burde jeg også have været. Jeg burde have været sendt i en familiepleje. Jeg kan slet ikke forstå, hvorfor jeg ikke blev sendt af sted.” (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

Citatet illustrerer, hvordan systemet ikke er opmærksom på As opvækstvilkår og virkeligheden bliver et liv, hvor hjemløshed, kaos og udsathed er hendes hverdagsliv. As formative år er altså præget af, ikke at have nogle forældre, omsorgssvigt og et system som ikke støtter hende og er der for hende, da hun har mest behov for det. A gør sig dermed tidlige erfaringer med forskellige risikofaktorer, som kan have været medvirkende til, hvor A er i dag. Ud fra et enkelt interview, er det vanskeligt at vurdere, hvilke risikofaktorer som kan have haft indflydelse på As livssituation i dag. Specialets intention er som sagt ikke at undersøge de generative mekanismer, hvorfor risikofaktorerne ikke vil blive berørt yderligere.

Vi får i følgende citat en fornemmelse af As komplekse forhold til sin mormor, hvor A både er værdsat og et stort problem:

”A: Jeg kunne komme og gå hos min mormor ikk, men altså... Det var altid det der med ”Åh, bare jeg kunne dø og bare at du havde været din mor og...” Jeg var et stort problem, samtidig med at hun ikke ville undvære mig, ikk. Og hun følte, at hun skulle gøre alt for mig ikk... Og hun kunne ikke. Altså, det var ikke fordi hun ikke ville, men hun kunne ikke mere. Det var også synd for hende, ikk. Hun står med sådan et ansvar og hun er nødt til at sidde

og sige til kommunen at det går godt, de to gange de var og høre til mig.”
(personlig kommunikation, 2. marts 2020).

A oplever et hjem præget af fraværet fra sine primære omsorgspersoner, mor og far, og eksklusion fra mormorens side, ved faktisk at ønske A havde været hendes mor. Samtidig ses As omsorgsfulde side ift. sin mormor, ved at synes at det var synd for hende. En paradoksal omsorg - As alder taget i betragtning på det tidspunkt.

Ikke nok med, at A bliver ekskluderet derhjemme og føler sig svigtet af kommunen, oplever A også eksklusion i skolen, hvor hun bliver udsat for mobning og stigmatiseret som en af de ”dumme”, det fremgår af dette citat:

”A: Og jeg blev betragtet... I skolen blev jeg jo betragtet som en af de dumme som bare blev smidt ned bagved eller ud af klassen. Hvis jeg snakkede, blev der bare sagt ”Ja, vi ved godt at du ikke gider lave noget, så gider du at gå, så de andre kan lære noget”

R: Så der var du helt ung?

A: Så der begyndte man jo hurtigt at... Nå ja, men jeg må bare gå... Hvad fanden, der er jo ikke nogen de kan klage til.” (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

I dette citat fremgår det hvordan A ikke værdsættes og mobbes af de andre elever. I lyset af det manglende ansvar fra hendes mormors og kommunens side, opfatter jeg A opgive skolen og søge tilflugt tvivlsomme steder, da ingen alligevel er opmærksom på hende. Jeg oplever A opbygge en antipati mod både skolen, kommunen og til dels hendes mormor; A har sympati for sin mormor, men mener stadig, at hun burde være sendt i familiepleje, som fremgik af tidligere citat.

Jeg ser altså tydelige spor af omsorgssvigt; en mor der dør tidligt, en fraværende far, en opvækst hos en mormor der ønsker hende væk, fattigdom, mobning i skolen og en erkendelse af, at hun skulle have været sendt væk hjemmefra. Livsbegivenheder som kan være

ingredienser i definitionen af omsorgssvigt. Desuden ses også et systemsvigt, hvor kommunen aldrig intervenerer i As opvækst og en skole som ikke er opmærksom på As sociale udsathed.

As tidlige erfaringer med sin moralske karriere

I et Goffmansk perspektiv kan As identificering af afsavnene i sit liv, tolkes som, at A i sin nutidige fortolkning er bevidst om sin daværende udsatte rolle blandt sine jævnaldrende. A observerer hvordan andre teenagere lever og danner sig ud fra det en bevidsthed om, hvordan et "normalt" teenagerliv bør være og hvad det inkluderer. Jeg tolker derfor, at A opfatter sin egen rolle tilhøre en anden kategori, som adskiller sig fra samfundets normative forventninger. Denne forståelse ser jeg A opfatter, ud fra den intersubjektive erfaring hun gør sig i omgangen med sine jævnaldrende, hvor hun erfarer de normalitetsforventninger et teenagerliv består af (Juil, 2012). As fremstilling af sin fortælling kan derfor tolkes som As bevidsthed om, at hun skilte sig ud fra de rolle- og normalitetsforventninger som andre unge på hendes alder orienterede sig efter.

A erfarer altså tidligt i livet et eller flere stigmater, hvor hjemløs, mobbeoffer og den gadeorienterede livsstil og hvad det inkluderer af omgang med alkoholikere og alternative overnatningssteder, fremstår som de mest tydelige. Ved ikke at leve et liv, som svarer til samfundets normative forventninger, oplever A tidligt sig selv adskilt fra normalsamfundet og miskrediteret. En tolkning jeg gør mig ud fra den uoverensstemmelse, jeg ser A erfare mellem andre teenagers normalitetsforventninger og hendes eget liv og hendes forsøg på at leve op til disse.

I As fortælling ser jeg komparative elementer ift. den tidligere beskrevet forskning fra Cardiff University (se afsnit: 'Perspektivering til forskningslitteratur'). As fortælling passer ind i undersøgelsens beskrivelse af personer, hvis hjemløshed indtraf inden de blev 50 år. Denne gruppe har nemlig svære sociale livsbegivenheder, som f.eks. familiesammenbrud og færre "adults milestones" med i bagagen og deres hjemløshed varer som regel længere tid, end hos dem hvor hjemløsheden er indtruffet efter de er fyldt 50 år (Brown, Goodman, Guzman, Tieu, Ponath, & Kushel, 2016).

Det tidlige stigma kan altså have haft indflydelse på As selvopfattelse fra hun var helt ung. Ud fra As fortælling og egen fortolkning samt referencen til forskningen fra Cardiff University, identificerer jeg et mønster, hvor et tidligt stigma og en tidlig påbegyndt moralsk karriere, kan have en medvirkende indflydelse på, hvordan den ældre hjemløse skaber sin identitet og håndterer sit hverdagsliv. Den tidlige erfaring i at leve med et stigma, tolker jeg som betydningsfuld for hvordan den enkelte iscenesætter sig selv.

Det at A har levet med sit stigma som hjemløs i lang tid, kan have indflydelse på hendes fortælling, som jeg tolker værende af defaitistisk karakter. Dvs. at hun betoner fortiden som determinerende og har en tendens til, at nedtone eget aktørskab og egen indvirkning på hendes problemer nu, som i fremtiden og ser dermed de begivenheder hun oplever som uden for egen indflydelse (Jävinen, 2017). Jeg observerer et mønster i As fortælling, som betoner ydre omstændigheder, mere end egne, som havende betydning for As fortælling. Det være sig morens død, mormorens sygdom, systemets svigt og mobning i skolen. I næste del af analysen behandles nutiden hvor lignende tendenser anes i As fortælling.

Ud fra ovenstående analyse og analysens deskriptive del, oplever jeg et karakteristisk mønster i As fortælling. En fortælling som jeg vurderer kunne være fortalt af en lignende hjemløs over 50 år, hvis hjemløshed indtraf før denne fyldte 50 år.

I erfaringen med en tidlig stigmatisering og en lang moralsk karriere, ser jeg en defaitistisk, men samtidig også åben fortælling, som bliver fortalt uden omsvøb. Jeg fornemmer en defaitistisk tryghed i fremstillingen, forstået som, at den hjemløse ikke har noget at skjule og er indforstået med sin nuværende rolle som hjemløs qua sin lange moralske karriere og tilpasning af denne. En rolle hvor den hjemløse ikke fremstiller sig selv som "skyldig" i sin egen situation.

I dette perspektiv kan fremstillingen af fortiden i et defaitistisk skær, i et andenordensperspektiv tolkes som en strategi til at håndtere sin fortid i et distanceret perspektiv. Baggrunden for denne tolkning er, at jeg oplever A distancere sig fra eget aktørskab i fortidige problemer, som dermed fremstår mere "spiselige" og lettere kan konfronteres hvorved smerten føles lettere at håndtere. Ved at fralægge sig ansvarsbyrden for

årsagen til den situation man befinder sig i og dermed eksternalisere ansvaret, vil hverdagslivet altså fremstå mere overkommeligt.

Fortolkning af Bs Fortidsfortælling

B oplever først sent i livet hjemløshed, hvis årsag B selv beskriver, kommer efter en svær depression rammer ham. Indtil da har B levet et normalt liv. B beskriver tiden inden han bliver hjemløs således:

”B: Jeg har en studentereksamen som baggrund, som jeg aldrig har brugt. Jeg begyndte at læse psykologi på universitet i et par år, men dengang skulle man tage det der hed forprøve, før man specialiserede sig og tog specialet. Da jeg tog den, gik jeg ud for at arbejde og så kunne man altid vende tilbage jo. Så tjente jeg masser af penge og så kom jeg aldrig nogensinde i gang igen.

R: Hvad var det for nogle job?

B: Det var fabriksarbejde f.eks. og jeg var lærervikar og sådan noget. Jeg var meget forskelligt. Alt muligt forskelligt. Men jeg kunne altid få arbejde dengang. Så blev jeg lidt ældre... Stadig i 20'erne. Så blev jeg hængende på arbejdspladserne, for du tjener godt nok der og så begynder du ikke at tænke så meget på at få den uddannelse. Det kan du altid nå og lige pludselig var det væk. For da var jeg kommet ind i et helt andet liv, end det med uddannelse og så var jeg klar over, at det var for sent nu.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Vi hører, hvordan B har levet et normalt liv, uden nogen eksplicite risikofaktorer involveret. Der er umiddelbart ikke nogle tegn på, at B efter endt arbejdsliv skal rammes af hjemløshed. I følgende citat beskrives den udløsende faktor for hjemløsheden. B er gået på pension og pludselig en dag, ud af det blå, rammer en svær depression ham, som han oplever således:

”R: Hvordan med hjemløsheden?

B: Det kommer først lige da jeg får folkepension... Lige pludselig... Fordi jeg begynder at få depressioner...

R: Fordi du ikke har noget job?

B: Nej, nej.. Det havde jeg det helt fint med. Det var ikke det. Det var fordi jeg havde haft en skjult psykisk sygdom, som jeg ikke anede en pind om. Jeg kan godt se tegnene, når jeg tænker tilbage... Og den sprang ud i fuld flor. Hvad der er skyld i det, er svært at sige. Det kan være noget der er sket kort forinden. Jeg ryger ind i en kraftig depression. Jeg ryger ned i et sort hul. Direkte ned i et sort hul.

R: Hvad vil det sige?

B: Det er svært at forklare. Men det gør at.... Os mænd er fandme dårlige til at snakke om det, vi fortæller ikke noget. "Jeg er snottet, jeg kan sagtens gå på arbejde i dag" sådan starter det. Os mænd er virkelige dårlige til at snakke om det, ikk? På et tidspunkt var jeg godt klar over, at der var noget galt, men jeg holdt kæft med det. For udadtil opfører du dig ganske normalt. Du kan ikke se det på dig. Jeg snakkede med en læge i psykiatrien, da jeg var på gaden og hun er sikker på, at jeg havde en skjult psykisk sygdom. Om den var medfødt eller noget der er opstået... Den kan opstå ud af det blå...

R: Var der noget bestemt der trickede den tror du?

B: Det er det, jeg ikke kan finde ud af. Det eneste jeg kan sige er, at stressede situationer på arbejdet kan have været en medvirkende årsag. Det kan godt have ligget og ulmet i 35 år tilbage i tiden." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Bs fortælling om hvordan han fra den ene dag til den anden bliver ramt af depression og hvordan hans liv forandrer sig, kan tolkes som én konkret episode som medvirkende årsag til Bs hjemløshed. B fortæller, hvordan han ikke rækker ud efter hjælp, men går med problematikken selv. Han ser det som en kønnet reaktion; at han går med sin sygdom alene. For mænd er dårlige til at snakke om egen sygdom.

Jeg ser B opleve en uoverensstemmelse mellem hans tilsyneladende identitet som ikke-syg og hans faktiske identitet som syg, da han forsøger at opretholde en normal levevis, samtidig med, at han er ramt af depression.

Jeg vælger at spørge B, om, nu han ikke snakkede med sin nære omgangskreds, i stedet søgte professionel hjælp:

"R Kom du i behandling eller..?"

B: Nej, nej.. For jeg gik med det selv. Jeg sagde det ikke til nogen. Jeg endte bare på gaden.

R: Så det udviklede sig bare mere og mere...?"

B: Pludselig bliver alt ét stort kaos. Du kan ikke noget. Det du kunne før i tiden kan du lige pludselig ikke mere. Det kan være alt. Alt er kaos. Det er svært at forklare. Medmindre man selv har prøvet det." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

B lukker sig inde i sig selv og kan ikke overskue sin egen livssituation. Alt bliver ét stort kaos og hans normale liv glider ud af hænderne på ham. B fortæller videre om, hvordan han mister sin lejlighed:

"B: Jeg var ikke rationel. Alt går totalt i kaos. Der er dage, hvor jeg ikke kan huske noget og det er der omkring hvor jeg ender på gaden - hvor jeg ikke aner hvad der foregår.

R: Du går ud af din lejlighed...?"

B: Jamen jeg mister den i samme omgang. Fordi alt er ét stort kaos.

R: Du betalte ikke regninger..?"

B: ...Også fordi jeg lige pludselig skulle flytte derfra og det kunne jeg ikke overskue." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I ovennævnte citat fortæller B om, hvordan han rammes hårdt af sin depression, som skaber et stort kaos og resulterer i, at han ikke kan overskue opretholdelsen af sin dagligdag. Det resulterer i, at han mister sin lejlighed og ender på gaden som hjemløs.

Bs moralske karriere starter langt senere i livet end hos A. Først da B går på pension oplever han sin sociale deroute. Jeg kan i den forbindelse identificere to former for stigmater, hvor den ene er afledt af den anden. Først rammes B af en kraftig depression og dernæst indtræder

hjemløshed, som en direkte følge deraf. Som beskrevet tidligere, vil B ikke tale om sin depression og holder den for sig selv i lang tid.

Ud fra Goffmans stigmatteori, vil B have oplevet sig som miskrediterede, da hans status som hjemløs på gaden var åbenlys og tiltræk sig opmærksomhed, mens hans "skjulte" tilstand som psykisk syg, ikke tiltræk sig nogen opmærksomhed og derfor ikke var miskrediterende, men med Goffmans begreb kan tolkes som potentiel miskrediterende, da omverdenen ikke kendte til hans depression (Goffman, 2009).

Jeg oplever B, ved at indtræde sent i sin moralske karriere, gøre sig sene erfaringer ud i et levet liv med stigmater og som havende svært ved at påtage sig rollen som hjemløs. Det tolker jeg ud fra Bs isolerende tilværelse i starten af hans moralske karriere, som tyder på, at han i den periode gennemgår en læringsproces i det at leve som hjemløs. Processer som fremstår mere tydelige senere i analysen, når B forklarer, hvordan han begynder at oparbejde strategier til at håndtere tilværelsen med.

Som hos A, ser vi en fortælling som lægger vægt på eksterne omstændigheder og kan tolkes som en fralæggelse eller eksternalisering af det individuelle ansvar for sin moralske karrieres påbegyndelse. Hos B optræder den psykiske sygdom som en legitimering af hans deroute, hvor B fortæller, hvordan en overlæge er sikker på, at han har haft en skjult psykisk sygdom, som udløste depressionen. B nævner to gange, at det var en skjult psykisk sygdom, som han ikke vidste om, som resulterede i hans deroute. Samtidig beskriver han, at han holder sin miserable tilstand skjult for omverdenen, da mænd er dårlige til at snakke om sådan nogle ting. Hos B observerer jeg altså to faktorer, hvormed han legitimerer sin påbegyndte moralske karriere. En psykisk sygdom som han ikke vidste om og sit køn, for som han siger: "Os mænd er fandme dårlige til at snakke om det, vi fortæller ikke noget".

Den legitimerende fortælling kan, som hos A, både fortolkes som en strategi til at forstå og acceptere sin kaotiske fortid ud fra, som med et andet ord kan beskrives som en håndteringsstrategi af fortiden. Men kan også tolkes, som en strategi i at håndtere nuet og derved skabe mening i forståelsen af hverdagen.

Hos B oplever jeg en person, der har levet et stabilt og konformt liv og pludselig sent rammes af psykisk sygdom og deraf hjemløshed. En erfaring som sker senere i livet end hos A og som ligeledes finder legitimitet i den tidligere beskrevet forskning fra Cardiff University, som bekræfter, at årsager til hjemløshed sent i livet, ofte sker efter pensionering eller psykisk sygdom (Brown, Goodman, Guzman, Tieu, Ponath, & Kushel, 2016).

Fortidens positive elementer

Jeg vurderer altså B tilhørende en anden kategori af hjemløse, qua sin sene påbegyndte moralske karriere, som også har betydning for Bs fortælling. Jeg oplever nemlig en tydelig adskillelse mellem det normale liv før hjemløsheden og livet som hjemløs og social udsat. Det er tydeligt, at B bevidst trækker en streg i sandet, som fremgår i Bs deskriptive del, hvor fortiden bevidst cuttes. Dog fortæller B på et tidspunkt, hvad fortiden, netop ved at have levet et langt liv ud fra samfundets normative forventninger, kan betyde for en ældre hjemløse.

En fortid han bruger til at trække positive oplevelser ind i sit hverdagsliv med og på den måde, opbygge en anden identitet end hjemløs og subjektivt skabe sig selv i et andet billede, end hvad det normativt samfundsskabte billede er af en hjemløs, som fremgår her:

”B: Jeg har den fordel og det har mange hjemløse i min alder også, vi har den fordel, at når man har levet et normalt liv, så har man også positive oplevelser. Og en af de ting man bruger for at komme videre i livet med, er netop de positive oplevelser. Dem har jeg også brugt.

Jeg har brugt de positive oplevelser til at komme videre. Netop det der med, at du også har en masse ting der er positivt. Du har også haft en betydning. Altså du har kunnet bruges til nogle jobs, på trods af, at du ikke havde nogen uddannelse. At du har haft en masse sjove oplevelser med en masse unge mennesker du har trænet i fodbold ikk... Det er en form for selvterapi.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Ovennævnte citat tolker jeg, som hvordan B bruger fortiden som lindring af den nutid han befinder sig. En fortid hvor han trækker på de positive oplevelser, som kun er muligt pga., at han har haft et langt liv inden han blev hjemløs, hvor han har kunnet skabe disse. Refleksioner

som i den grad har indflydelse på Bs fortælling, men også kan tolkes som et element af selvskabt empowerment, uden involvering af sociale aktører, men udelukkende skabt via egne psykologiske processer. B aktiverer, ved at bruge sin fortid fremadrettet, sine ressourcer som han bruger til mentalt at hæve sin identitet op over sin status som hjemløs og mobiliserer derved egne kræfter, som han selv beskriver som en form for selvterapi.

Selvom uddraget kan tolkes som en unik fortælling fra Bs side, tolker jeg den som en common sense-tankegang, da jeg anser denne tankegang som typificeret. Dette ved at en person, som er indtrådt i hjemløshed omtrent samme aldersmæssige tidspunkt som B, også vil trække på sin fortid, som qua sin sene indtræden i hjemløshed, må formodes at indeholde nogle positive elementer, som i Bs tilfælde.

Fortolkning af Bs fortid, kan i et større perspektiv forstås som en idealtypisk fortælling fra en ældre hjemløs som oplever hjemløshed sent i livet. Der er reminiscenser fra As fortælling, da B ved at tilgå sin fortælling defaitistisk, ligesom A, fralægger sig ansvaret for årsagen til hans hjemløshed. Denne fralæggelse, kan derfor tolkes på samme måde. Nemlig at en eksternalisering af ansvarsbyrden for årsagen til egen hjemløshed, kan tolkes som en strategi til at håndtere både fortid og nutid med. Dette ved at den ældre hjemløse skaber en håndterbar fortidsfortælling, hvorved håndteringen af hverdagslivet kan forekomme mere overkommelig og meningsfuldt. I et andenordensbegreb kan det beskrives som ældre hjemløses håndteringsstrategi af fortiden, som ligeledes kan tolkes som en meningsskabelse af nutiden.

Ældre hjemløse, som oplever hjemløshed sent i livet, kan dog også, til forskel fra A, bruge sin fortid positiv. Ved at have samlet erfaringer fra et langt liv i normalsamfundets rammer, ser jeg et mønstre i, hvordan den ældre hjemløse kan trække på sine positive oplevelser. I et andenordensbegreb kan det forstås som den ældre hjemløses aktivering af positive fortidselementer. Elementer som kan bruges til at håndtere hverdagslivet med og til konstruktion af en positiv identitetsskabelse, som modvægt til sin miskrediterede rolle som hjemløs.

I dette stykke er Bs fortidshåndtering blevet analyseret, hvori det fremgår, at B ligeledes eksternaliserer faktorer som kan tolkes som medvirkende til hjemløsheden. Desuden får vi at vide, at B også trækker på positive oplevelser fra sin fortid qua sin sene oplevelse af hjemløshed.

Delkonklusion

I dette afsnit er A og Bs fortid blevet beskrevet og fortolket, hvori jeg har identificeret to typer af ældre hjemløse, hvis adskillelsesmarkør skal findes i, hvornår de oplevede hjemløshed første gang. Identifikationen er sket ud fra den subjektive fortælling og forskning på området

Foruden fortællingens relevans for karakteriseringen af to typer af ældre hjemløse, har jeg observeret, hvordan den ældre hjemløse kan bruge sin subjektive fortolkning af sin fortid, som en strategi til at mestre sin fortid og nutid med. Det sker ved, at en eksternalisering af årsagssammenhængende kan skabe et meningsfyldt element i forståelsen af, hvordan den enkelte er endt som hjemløs. Dette ved at den enkelte ikke fremstiller sig selv som årsag til hjemløsheden og dermed fralægger sig ansvaret for at være endt i hjemløshed – forenklet sagt. En sen indtræden i hjemløshed kan dog betyde, at den ældre hjemløse, ved at omfavne positive elementer fra sin fortid, kan bruge disse til at se sig selv i et andet lys end som hjemløs.

I næste afsnit af analysen vil problemformuleringens andet underspørgsmål søges besvaret. Det sker ved at behandle de hverdagslivserfaringer A og B har gjort sig som hjemløs og ud fra de typificerede begivenheder jeg har kunnet identificere.

Håndtering af hverdagslivets mønstre

I dette afsnit vil problemformuleringens andet underspørgsmål - *Hvordan oplever og håndteres hverdagslivets mønstre?* - blive besvaret. Det vil jeg gøre ved at identificere mønstre og narrativer, som skal være med til at belyse hvordan A og B håndterer deres hverdagsliv som hjemløse. På baggrund af disse og Goffman og Schutzs hverdagssociologiske perspektiver, vil jeg forsøge at løfte fortællingerne og betragtningerne over i en konstruktion af idealtypiske handlemønstre for ældre hjemløse. I det følgende vil jeg inddrage citater fra hhv. A og Bs hverdagsliv og præsentere de fortællinger som danner rammen om deres hverdagsliv. Først vil jeg analysere de fortællinger jeg finder mest relevante hos A og dernæst hos B og tilslut samle disse i en delkonklusion.

Fortolkning af As hverdagslivshåndtering

I det følgende citat fortæller A om sin dagligdag og hvad hun får tiden til at gå med. Løbende vil en teoretisk fortolkning finde sted. I dette citat forsøger jeg at få A til at fortælle åbent om hendes hverdag:

R: Kan du beskrive din hverdag?

A: Den er meget kedelig lige i øjeblikket.

R: Hvad vil det sige?

A: Det vil sige, at jeg holder mig meget for mig selv, da de fleste enten drikker eller tager stoffer.

R: Det oplever du meget her i huset?

A: Ja, det gør jeg desværre.

R: Og det er ikke noget du tager eller har gjort?

A: Nej. Hverken drikker eller tager stoffer, jo jeg ryger hash.

R: Ja..?

A: Men det er ikke stoffer.

R: Hvordan ser dagen ellers ud?

A: Den ser... Nogle gange er jeg hjemme på det her tidspunkt, men det er sjældent, som regel tager jeg af sted tidligt om morgenen og tager ned i Morgencafeen, der spiser jeg så morgenmad og...

R: Ja?

A: Og så går vi ud og går et eller andet sted hen sammen med hunden, ikk? Så tager jeg ud og leger med den. Jeg har forskellige, jeg møder med andre hunde også. Så tager vi så tilbage til Morgencafeen og så spiser vi varm mad dér eller også spiser vi hernede eller tager maden med op.

R: Og det er middagsmad?

A: Ja, det er varm mad og det er kun en gang i mellem jeg gør det, ellers laver jeg det hjemme.

.....

A: Det andet gør jeg mest for selskabets skyld. Fordi der kommer mange forskellige slags mennesker der.

.....

R: Ok, så det er et sted, du kommer hver dag eller hver morgen, formiddag?

A: Altså jeg kommer der hver dag næsten.

R: Ok, ja.

A: Seks dage om uge går jeg i hvert fald derop.

R: Har du et fællesskab deroppe?

A: Ja, der har jeg fællesskab oppe.

R: Modsat her? Det er måske lidt mere larmende?

A: Her har jeg kun to.

R: Og det er fordi, det er et lidt mere larmende hus?

A: Ja, det er lidt mere specielle mennesker" (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

I dette citat fortæller A om sit hverdagsliv. En dagligdag som A beskriver som meget kedelig, men hvor hun indbygger rutiner og mønstre, hvor hun møder andre mennesker og lufter sin hund. I denne beskrivelse fremstiller A sig selv, som en person hvis fællesskab ikke findes på det herberg hvor hun bor, men på Morgencaféen, hvor hun mest kommer for selskabets skyld - seks dage om ugen. Der anes derfor et element af ensomhed forbundet med As hverdagsliv, som hun forsøger at kompensere for, ved at besøge Morgencaféen og møde andre hunde og deres ejere.

As egne logikker og handlingsmønstre

I det følgende vil jeg præsentere Schutzts meningsstruktur, som jeg vil anvende til at analysere As ovenstående citat med. Meningsstruktur er menneskers common sense-forståelse af deres omverden, hvilke Schutzts sammenligner med den intersubjektive verden (Schutz, 1972, s. 31). Dvs. at vi er forbundet med andre mennesker i en fælles common sense-forståelse af, hvordan vi lever og forstår den verden vi lever i.

Med den forståelse kan As verden synes at have en anden meningsstruktur end normalsamfundets normative common sense-verden. Det illustreres i As udtalelse om, at hash ikke er stoffer. Dette udsagn kan tolkes som, at A har en meningsstruktur som er tilpasset den adfærd, som den omgangskreds hun færdes i, lever efter og forstår sin verden ud fra. En verden hvor common sense er, at hash ikke opfattes som et stof og man derfor ikke er misbruger hvis man ryger hash. Det kan tilmed også tolkes som en verden, hvor grænserne for hvad normativ adfærd er, er bredere og mere elastiske end den normative adfærd er udenfor hjemløshedsverdenen.

Citatet illustrerer foruden en dikotomi mellem As forståelse af misbrug og normalsamfundets, også en differentiering blandt hjemløses forståelse af misbrug. A opfatter tydeligvis ikke sit forbrug af hash, som et misbrug og ser ikke sig selv som egentlig misbruger. A orienterer sig ud fra andre normative forståelser end normalsamfundets, men handler desuden også ud fra sin egen subjektive definition af hvad der er misbrug eller ej. Hun distancerer sig fra egentlige misbrugere og herbergets andre beboere, ved at organisere egne logikker og handlingsmønstre i sit hverdagsliv, men distancerer sig også fra samfundets normalitetsforventninger om ikke at ryge hash.

På den måde differentierer hun sig fra andre grupperinger af hjemløse, som hun ikke ser sig have et fællesskab med. Dvs. at A, håndterer sit hverdagsliv ud fra en anden meningsstruktur end deres. A føler sig derved forbundet til et andet fællesskab, hvor hendes common sense-verden synes bedre kompatibel. Det fællesskab som A søger, finder hun hos Morgencaféens gæster og hos andre hundeejere.

Jeg ser altså A håndtere sit hverdagsliv ud fra handlemønstre, hvori hun vælger at interagere med ligesindede, hvis relevanssystem stemmer overens med hendes eget. Schutz betegner et relevanssystem som et system, hver enkel handler ud fra, ud fra hvad der er formålet med den enkeltes handling (Schutz, 1972, s. 30). Dvs. nogle personer orienterer sig ud fra ét relevanssystem, mens andre gør det ud fra et andet.

På morgencaféen og blandt andre hundeejere oplever A det, som Schutz vil kalde perspektivers gensidighed (Schutz, 1972, s. 32/33), hvor A i fællesskabet, oplever og tager for givet at hendes medmennesker har samme forhåndenværende formål som hende selv og dermed definerer situationen ud fra samme perspektiv og relevanssystem som hende. I denne fælles common sense-tankegang finder A tryghed og forskelle neutraliseres til fordel for ét fælles relevanssystem. Et relevanssystem som, jeg ud fra As udsagn tolker, A ikke finder på herberget.

I ovennævnte analyse ser jeg A prøve at håndtere en differentierede hjemløseverden, ved at indarbejde rutinerede handlemønstre i sit hverdagsliv og omgås mennesker hvis relevanssystem og meningsstruktur harmonerer med hendes eget. Handlemønstre som er med til at konstruere faste og forudsigelige rammer i et ellers kaotisk liv – og jo oftere disse mønstre udføres, jo bedre opretholdes de.

As indtryksstyring

Med udgangspunkt i Goffmans teori om indtryksstyring, finder jeg det interessant at studere det indtryk A præsenterer overfor mig. Det skal ses i lyset af, hvilket narrativt hun vælger at fortælle. Et indtryk som kan tolkes som en måde at håndtere sin hverdag på.

Indtryksstyring (Andersen, 2013) er det, der finder sted i mødet med mine informanter, hvor vi hver især træder ind i bestemte roller og prøver at kontrollere det indtryk vi giver på andre (Andersen, 2013). Roller som passer ind i det, som Goffman vil kalde "definitionen af situationen", hvor vi hver især definerer formålet med situationen man befinder sig i. Ud fra 'definitionen' tilpasser vi vores roller ud fra de muligheder og forpligtelser der knyttes til disse og ud fra vores forestillinger om, hvordan vi møder hinanden i den konkrete situation, som i dette tilfælde er interviewsituationen (Jävinen, 2017, s. 36).

Ud fra Goffmans 'definition af situationen' forsøger A at forme og kontrollere sin rolle, ud fra den rolle hun håber, at jeg vil opfatte hende i og som jeg opfatter, hun helst vil fremstå i, men sikkert også en rolle som A oplever giver det mest rigtig billede af, hvordan hun lever sit hverdagsliv. Ved at fremstille en fortælling hvor A differentierer sig fra herbergets andre beboere, ser jeg A konstruere en fortælling, hvori hun viser, at hun tager ansvar for sit hverdagsliv. Det tolker jeg ud fra, at A aktivt vælger at finde fællesskab udenfor herberget og derved aktivt fjerner sig fra de negative elementer der findes på herberget. I As beskrivelse af et kedeligt liv, som indeholder en isoleret tilværelse på herberget, et fællesskab på Morgencaféen og hverdagslivets rytmer, opfatter jeg A indgå i et mønster, hvor hun bevidst distancerer sig fra den kontekst hun bor i.

Indtryksstyring og 'definition af situationen' foregår i det Goffman kalder en dramaturgisk ramme. Et begreb som jeg ikke kan undgå at nævne i beskrivelsen af As indtryksstyring. Den dramaturgiske ramme introducerer Goffman i 1959 i bogen *The Presentation of Self in Everyday Life* hvor individers indbyrdes indflydelse er i fokus. Goffman beskriver det således:

"...how a human being in ordinary work situations presents himself and his activity to others, the ways in which he guides and controls the impression they form of him, and the kinds of things he may and may not do while sustaining his performance before them." (citeret i Jacobsen & Kristiansen, 2015).

Indtryksstyring skal ikke forstås som en manipulerende handling, men en aktivitet som naturligt sker i et møde. Derfor opfatter jeg As fortælling og måde hun optræder på overfor mig, som en indikation på hvordan hun vælger at fortælle om hvordan hun håndterer sit hverdagsliv. Med denne fortælling ser jeg et mønster hvori den hjemløse, på trods af at bo et sted, som ikke harmonerer med egen meningsstruktur, via daglige rytmer og rutiner, differentierer sig fra andre hjemløse. Den hjemløse opsøger, som den almene samfundsborger, altså fællesskaber havende samme relevanssystem og meningsstruktur som sig selv.

I et andenordensperspektiv indtager den ældre hjemløse altså en distanceret rolle, hvori hun distancerer sig fra hjemløseverdenen og spiller i stedet en rolle, hvis rutinerede rytmer ligger udenfor denne. I As tilfælde i form af at komme på Morgencaféen og møde andre hundeejere. Jeg oplever en identificeringsproces, som rækker udover den stigmatiserede kategori, som den hjemløse, ud fra samfundets normalitetsforventninger, ellers tilhører. Den ældre hjemløse finder et fællesskab blandt normalsamfundets borgere og skaber derigennem et positivt selvbillede, som andet end hjemløs. Ved at omgås andre samfundsborgere, får den hjemløse andre identifikationsmarkører, end eksempelvis herbergets beboere. En markør som kan være med til at opretholde en selvopfattelse af at være andet end sit stigma.

Hundenarrativet

As daglige besøg på Morgencaféen og fællesskabet dér, er dog ikke det eneste der hjælper hende med at håndtere hverdagen. As hund er også et betydningsfuldt element i hendes håndtering af hverdagslivet, som det fremgår af nedenstående citat, hvor hun fortæller, hvordan hun går tur med sin hund og hvordan den symboliserer et ansvar, som holder hende oppe:

R: Så du går tur med hende [hunden] i løbet af dagen?

A: Ja, vi starter med at gå op og lege med nogle andre hunde. Vi har tre forskellige steder vi går hen og leger med hunde. Der er Nørrebro Parken og så er der et stort grønt område heroppe og så er der Hulgårdsplads. Bagefter tager vi altid på Morgencafeen og spiser morgenmad. Så bruger jeg lidt tid på hende igen og så spiser vi igen og så om aftenen, er vi også ude at gå. Jeg bruger meget tid på hende. Jeg elsker hunde. De er sådan en loyal ven at have. Ligeegyldigt hvad humør du er i og ligeegyldigt hvor længe du har været væk. Om det er 5 min. eller 10 min. du er væk, så er hun helt overlykkelig når jeg kommer ind.

R: Man bliver i godt humør?

A: Ja, hvis du er ked af det eller er i dårligt humør eller opgivende, så kommer hun med poten og skubber til dig "Kom nu".. Ja, altså det betyder meget for mig at have en hund fordi... Også det, at du har et ansvar ikk.. Du

kan ikke bare sige "Nå, fuck det hele" vel? Altså nu er jeg træt af det hele, nu opgiver jeg bare systemet og det hele ikk. Det kan jeg jo ikke gøre. Jeg kan ikke bare opgive det hele.

R: Så du føler dig forpligtet?

A: Ja, det er klart. Det er som at have et barn der ikke bliver voksen jo. Man skal jo holde øje hele tiden og især sådan en hund som hende." (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

A fortæller her hvordan hendes hund er med til at skabe strukturer i hendes hverdagsliv, ved at hun lufter hunden flere gange dagligt. Desuden erstatter den et socialt element i As hverdag, som kan tolkes som en kompensation for den ensomhed hun føler på herberget. Den kan også tolkes som årsag til de relationer hun indgår i med andre hundeejere og evt. i det fællesskab hun oplever på Morgencaféen, hvor hunden kan fungerer som et kommunikationsværktøj.

Foruden det sociale element, oplever jeg, hvordan hunden går ind og etablerer en ansvarsfølelse hos A. Et ansvar hvis foruden, kunne have resulteret i, at A havde opgivet det hele, som hun indikerer i ovennævnte citat. As hundennarrativ ser jeg som en central del af de handlemønstre som udgør As hverdagslivsrytme. En typificerede handling, da tilknytning til en hund som hjemløs ofte forekommer og dermed kan tolkes som en common sense-handling.

I et andenordens begreb kan hundennarrativet konstrueres som en common sense-begivenhed som udfylder et trygheds- og socialiseringsbehov, som implicit ansvarsforpligter den ældre hjemløse og hjælper med at håndtere en kaotisk og flydende hverdag. Hunden tolker jeg som et idealtypisk behov for at have et meningsskabende element i den hjemløses liv.

Jeg ser As hverdagsrytmer, som en identitetsskabende strategi, som kan være med til at skabe en mere normativ identitet, som til forskel fra sit hjemløsestigma, bringer hende nærmere normalsamfundet. En strategi som jeg ser skabes ved, at omgås mennesker hvis meningsstruktur ligger tættere på samfundets normative forventninger, end den verden der findes på et herberg. I dette afsnit ses også den hjemløses behov for at få opfyldt et trygheds-

og socialiseringsbehov, som foruden fællesskab med samfundets andre borger også kan ske ved at knytte sig til en hund.

I næste del vil Bs hverdagsliv blive fortolket, hvorefter en delkonklusion vil sammenfatte begges hverdagslivshåndteringer.

Fortolkning af Bs hverdagslivshåndtering

I det følgende er der udvalgt citater, som beskriver Bs hverdag dengang han levede på gaden og som jeg løbende vil fortolke Bs hverdagslivshåndtering ud fra. Efter B har fortalt om, hvordan depressionen er skyld i, at han mister sin lejlighed og ender på gaden, fortæller B her om, efter det offentlige har lukket for udbetalinger til Bs folkepension, hvordan han begynder at opbygge en ny hverdag:

”B: Du holder dig væk fra alt der er det offentlige. Det er din modstander.

Du får ingen hjælp fra det offentlige.

R: Hvorfor bliver de det?

B: Fordi de vil sætte dig ind i... Et eller andet og du kan ikke overskue tingene i forvejen og nu skal du lige pludselig... Det er ikke din normale verden. Det eneste du kan forholde dig til, er at du skal have noget at spise, ellers dør du. Hvad gør du så? Så går du ud og samler nogle flasker. Så i et år levede jeg af at samle flasker. Hver dag. Jeg var også begyndt at tænke rationelt på nogle områder. Det første var, at jeg ikke drøede over og købte en 6-pack.

R: Drak du eller var der noget misbrug i denne periode?

B: Nej, men jeg kunne godt finde på at drikke en øl og det gjorde jeg også, ikk? Men det første jeg købte var mad. Der er mange hjemløse der dulmer den psykiske smerte med rusmidler. Det skete ikke for mig. Jeg kender folk, som ikke var alkoholikere før, men blev det på gaden. Psykisk har du det ad helvede til. Det gælder for alle hjemløse, ikk.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I dette stykke fortæller B, hvordan han ikke kan overskue det offentlige krav – krav han ellers har levet med i hele sit liv, bliver pludselig anormalt og normalen bliver en verden langt fra den verden han tidligere var en del af. Han begynder at tilrettelægge sit liv efter at overleve og udarbejder strategier derefter; ved at samle flasker og bruge penge på mad i stedet for på øl.

Som hos A identificerer jeg konturerne af en anden normalitetsforståelse ift. misbrug. Ligesom A beskriver B sig selv som ikke havende et misbrug, på trods af, han som jeg tolker det, tidligere, inden han tænkte rationelt, købte en 6-pack øl som han drak.

Jeg ser altså B distancere sig fra dem, som bruger rusmidler eller bliver alkoholikere som hjemløse, på trods af han selv drak øl. Jeg observerer et mønster, hvor B definerer eget forbrug af øl værende anderledes end andre hjemløse ved at sige: "...Men jeg kunne godt finde på at drikke en øl" på trods af, at han købte en 6-pack når han havde penge til det. Det kan både opfattes som en distancering fra disse, men også som, at B på dette tidspunkt som hjemløs, orienterer sig anderledes end normalsamfundets forståelse af indtagelse af alkohol. Det viser desuden også den differentiering der er i den hjemløses verden, hvor den enkelte hjemløse, på trods af normalsamfundets kategorisering af hjemløse i én kategori, ser sig selv anderledes end andre hjemløse, som ligeledes fremgik i As fortælling.

Herunder beskriver B, hvordan han holder sig for sig selv i starten af sin hjemløshed og hvordan han, efter pensionen stopper, holder op med at bo på hoteller, som han enkelte gange gjorde tidligere:

"B: Det første år holdte jeg mig for mig selv. Da pensionen stoppede med at komme, så stoppede det der med hotelværelser også. Så var jeg direkte på gaden. Men jeg snakkede ikke med mange. Jeg ved ikke, om det er ældre eller om det også gælder for unge. Men jeg ved bare, at mange hjemløse ikke snakker med nogen til at starte med. Jeg gjorde det heller ikke. Du snakker ikke med andre hjemløse i starten. Det er også det der med, at du skal erkende din egen situation og så længe du ikke har det, så snakker du

heller ikke med andre om det og du går og gemmer dig.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I de to forgående citater identificerer jeg, som hos A, ligeledes en distancering. Men til forskel fra A, er det ikke det nærmiljø han befinder sig i, men fra den hverdag og normalitet han kendte inden. Dette tolker jeg, kan begrundes i Bs sene indtræden i hjemløshed, som betyder, at B har en længere historik fra et liv i normalsamfundets rammer at trække på. Det betyder også, at Bs moralske karriere påbegyndes senere i livet end hos A. Ud fra det kan Bs nye status som hjemløs, også være en udløsende faktor for denne distancering. Pludselig skal B til at ændre sin selvopfattelse og påtage sig de identitetsforståelser som samfundet har af hjemløse. Dvs. at Bs skal lære at spille en anden rolle og indgå i en anden samhandlingsorden end han er vant til. Et andet begreb hentet hos Goffman, som skal forstås ud fra, at der i alle møder eksisterer en reguleret orden, som man handler efter (Andersen, 2013, s. 139). Dvs. at B nu skal til at indrette sit liv efter den orden som eksisterer i den hjemløses verden. Det betyder, at han langsomt skaber en ny meningsstruktur, som skal klæde ham på, til at begå sig i sin moralske karriere som hjemløs. En karriere hvor han forsøger at opbygge en meningsfuld tilværelse ud fra sit nye stigma, som eksempelvis betyder at samle flasker og håndtere normalsamfundets nedvurderende blikke.

Bs første fase i sin moralske karriere som hjemløs starter med, at han ikke vil erkende sin egen situation og går og gemmer sig for omverdenen. B indikerer i forrige citat, at det først er, da han erkender sin situation, at han kan blive modtagelig overfor hjælp. Det kan tyde på, at B på det tidspunkt ikke har erkendt sit stigma fuldt ud – hverken overfor sig selv eller omverdenen. Et stigma som både indeholdt en psykisk sygdom, som han dog på det tidspunkt ikke er bekendt med, og en status som hjemløs. En status som var synlig for det omgivende samfund, modsat depressionen og derfor, som tidligere beskrevet, optrådte B, med Goffmans begreb, som en miskrediterede, da han afveg fra normalitetens forventninger (Goffman, 2009, s. 46) om ikke at leve på gaden. Men på trods af stigmaets åbenlyshed, havde B altså stadig svært ved at erkende egen situation.

Pludselig kan B ikke leve op til de normalitetsforventninger som samfundet stiller og den identitet han de sidste 60 år har opbygget og levet sit liv efter, er pludselig dekonstrueret og

nytteløs i hans nye normalitet. B havner i et sort hul efter depressionen har ramt ham og han melder sig praktisk taget ud af samfundet, ved ikke at betale regninger. B siger selv, at han ikke kan huske meget fra den periode, som ender med, at han mister sin lejlighed og langsomt glider længere væk fra sit tidligere liv.

B skal opbygge en ny identitet og dermed en ny erkendelse af egen livssituation, som også betyder en ny common sense-tankegang, hvor nye typificerede begivenheder opstår. Jeg tolker Bs distancering fra normalsamfundet og dermed sin tidligere identitet, som en bearbejdningsproces for at kunne forstå og tilpasse sig sin nye rolle og dermed langsomt tilpasse sig sin moralske karrieres betingelser og opbygge en ny meningsstruktur, men også som en læringsproces ift. at forstå og leve med sit stigma som hjemløs.

Hverdagens rytmer: Vejen til det normale liv

I Bs udsagn ser jeg en person, der optræder skamfuldt i sin nye situation. En situation hvor han i den første tid skal lære at "spille" andre roller, da hans dramaturgiske ramme, eller scene om man vil, er en anden end hvad han har været vant til.

B har levet sit liv, inden han blev hjemløs, indenfor en dramaturgisk ramme, hvor rollerne han indtog var trygge og opbygget over længere tid og andres forventninger til ham ligeså.

Pludselig, sent i livet, skal B omstille sin dramaturgiske ramme og opbygge og tillære sig nye roller og mønstre ift. den situation han befinder sig i (Jävinen, 2017, s. 36-37).

B bygger langsomt en ny hverdag op, hvor nye rytmer og rutiner bliver en fast og dermed normal del af hans hverdag:

"B: Jeg begyndte at lægge faste rytmer ind i mit liv. Det er meget vigtigt. Jeg gik jo altid en morgentur efter jeg fik morgenkaffen og så gik jeg op på Nørreport Station og tog Metroexpressen. Så gik jeg altid en morgentur ved otte tiden. Så gik jeg op mod Botanisk Have fordi de åbnede klokken otte. Så kunne jeg gå på toilettet, da der ikke var nogen på det tidspunkt. Så kunne jeg få vasket hovedet osv. Jeg kunne jo ikke smide alt tøjet og få et bad. Jeg kunne lige børste tænder hvis jeg havde tandpasta og få barberet mig, men det gjorde jeg kun hver tredje dag, for man skulle også spare på skravere. Jeg havde ikke penge til at købe dem på det tidspunkt, vel? Så begyndte jeg

at lægge de rytmer ind. Så spurgte hun [en medarbejder fra PU] om jeg havde været ude at arbejde? Det var flaskerne... Hun sagde altid arbejde. Det var den måde jeg levede på. Jeg havde mine faste ture jeg gik... Så jeg begyndte at lægge rytmer ind i mit liv, hvad der er en god ting og en form for selvterapi. Jeg begyndte at leve et normalt liv. Med faste ting som andre mennesker også gør og det var skide godt og var med til at få mig tilbage. For langsomt bliver jeg mere modtagelig for at få hjælp af Projekt Udenfor og Hjemløsheden og får et godt forhold til dem og pludselig bliver de en del af min verden også. Og så går det jo stærkt den vej, ikk.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I dette citat beskriver B konkret, hvordan han levede sit liv på gaden og hvordan hverdagslivets rutiner opbygger ham og gør ham modtagelig overfor hjælp fra professionelle sociale aktører. B opbygger via sine nye common sense-tankegange rytmer og rutiner, i forsøget på at håndtere sin moralske karriere som hjemløs. B fortæller implicit, hvordan hans hverdagsliv har fået en ny dramaturgisk ramme og dermed også en ny meningsstruktur og et nyt relevanssystem at orientere sig ud fra. Illustreret ved de dagligdagsrytmer B fortæller om i forrige citat.

Som belyst i det foregående, er der i Bs citater flere typificerede begivenheder som tilsammen danner rammen om Bs faste rytmer i hans hverdag. Det kan tolkes som én typificerede begivenhed – at have faste rytmer i sin hverdag - men kan også opdeles i rituelle handlinger, såsom Bs morgenritual bestående af en morgentur, så morgenkaffe og derefter morgenhygiejnen i Botanisk Have. Senere ”møder B på job” og han fortæller, hvordan han med tiden optimerer sin indtjening ved at ændre sin indsamlingsstrategi. B udfører altså typificerede handlinger, som fører ham igennem dagen og tættere på normaliteten og væk fra det kaos han oplevede i starten af sin hjemløshed.

Akkumuleret viser disse rytmiske handlemønstre, hvordan B håndterer sin hjemløshed, ved at forsøge at skabe en normaliserede hverdag - som B selv indikerer. I et andenordensbegreb kan disse handlemønstre tolkes som et værktøj til at håndtere og skabe orden i et ellers kaotisk liv. Hverdagens struktur tolker jeg som et forsøg på at etablere en meningsstruktur i

eget liv, så tæt på de dagligdagsrytmer som eksisterer i normalsamfundet. B siger selv, at han opfatter sine rytmer som en form for selvterapi, som får ham til at "leve et normalt liv", ved at gøre ting andre mennesker også gør – underforstået "de normale".

Jeg ser altså B ændre sin livsførelse som hjemløs, fra i starten at have distanceret sig og optrådt skamfuld over egen situation. Det kan tolkes som første fase i hans moralske karrieres tilpasningsproces, senere fornemmer jeg B omfavne sin rolle som hjemløs med en ny tro på livet og udvikle en tilnærmelsesstrategi mod den verden han forlod. Der er altså sket en udvikling i Bs moralske karriere og måde at håndtere sit liv på. Fra først at skulle tilpasse sig sit stigma til efter nogle år at tilknytte sig rollen og fremstå ressourcestærk og opbygge hverdagsrytmer. Rytmer som får ham til at spejle sig i normalsamfundets verden.

Delkonklusion

I A og Bs hverdagslivsfortællinger identificerer jeg et mønster, hvor hverdagsrytmen fremstår som en central strategi i håndteringen af den hjemløses hverdagsliv. Hverdagsrytmen kan i et andenordensbegreb forstås, som en strategi den hjemløse opbygger, for at dække et behov for at skabe orden i det kaos de lever i, ved at sætte en ramme om sin dagligdag. En ramme hvor den hjemløse via bestemte aktiviteter, håndterer sin dagligdag og dermed hjemløshed, ved at skabe en struktur og normalitet i en til tider håbløs situation. Den kan tilmed tolkes som en identitetsskabende strategi, som er med til at skabe en mere normativ identitet, som til forskel fra hjemløsestigmaet, bringer den ældre hjemløse nærmere normalsamfundet. I hverdagsrytmerne finder også en distancering sted hos den hjemløse, som jeg tolker som endnu en strategi til at håndtere sit hverdagsliv på, men også en måde at orientere sig i en differentieret hjemløseverden på og tilpasse sig sin moralske karriere. En karriere som håndteres forskelligt, alt efter hvornår den ældre hjemløse oplevede hjemløshed første gang, som også har betydning for længden af den moralske karriere

I analysens næste og sidste del, vil problemformuleringens tredje underspørgsmål blive fortolket, som er A og Bs kontakt til andre mennesker og hvilken betydning relationerne har for deres håndtering af deres hverdagsliv.

Relationers betydning for håndteringen af hverdagslivet

I dette afsnit vil jeg præsentere informanternes møde med sociale aktører – myndigheder som NGO'er og den almene borger de møder som hjemløse. Perspektivet vil, som i det foregående være informantens håndtering af sit hverdagsliv, men hvor fokus denne gang er rettet mod hvilken betydning relationer til professionelle sociale aktører og den almen samfundsborger har og hvordan disse påvirker den enkelte i sin hverdagslivshåndtering. Afsnittet besvarer dermed problemformuleringens tredje underspørgsmål som er: *Hvilken rolle spiller relationer for håndteringen af hverdagslivet?*

Som i de to foregående dele af analysen, vil jeg først fortolke As fortælling og dernæst Bs. Til sidst vil disse blive samlet i en delkonklusion.

As kontakt med systemet

Dette afsnit vil hovedsagelig omhandle As kontakt til systemet i form af kommunen. A fortæller også, som det fremgår af det forrige, at hun har bekendtskaber på Morgencaféen og med andre hundeejere, men da de møder kun kort er beskrevet og allerede berørt, har de ikke fået meget plads i dette afsnit. Dermed ikke forstået som, at de har mindre indflydelse på As hverdagsliv end eksempelvis Bs hverdagslivsmøder med andre mennesker.

Hos A bliver systemets repræsentanter italesat, da jeg spørger om noget andet; nemlig om A har boet på et herberg tidligere. Til det svarer A, hvordan, hun efter at have været indlagt på hospitalet efter en trafikulykke, bliver udskrevet til herberget (der hvor interviewet foretages), for at vente på en lejlighed og derefter, hvordan manglende dokumentation og skiftende sagsbehandlere, skabte en oplevelse af afmagt og frustration. As uopfordrede fortælling om sine oplevelser med systemet, tolker jeg som As behov, for at fortælle en historie der er betydningsfuld og optager hende i hendes hverdagsliv.

Selvom As fortælling om hendes ulykke og efterfølgende problemer med kommunen kommer fragmenteret i løbet af interviewet, har jeg valgt at fremstille narrativet ud fra, hvordan det åbenbarer sig i interviewet. Narrativet kan forekomme forvirrende og usammenhængende, men giver et ufiltreret førstepersonsbillede af As møde med systemets aktører.

Ud fra As fortælling fremgår det, at A har haft flere frustrerende oplevelser med systemets repræsentanter. Det gentages flere gange, i en opgivende og defaitistisk tone, hvordan hun oplever sagsbehandlere ikke have orden i hendes sagsforløb, at ting ikke er blevet nedskrevet og dermed ikke dokumenteret i forhold til videre brug. A oplever også en nedslidt lejlighed, som hun ikke er tilfreds med og et ACT forløb, som hun ikke er positivt stemt overfor. Oplevelser som jeg ikke vælger at trække frem i analysen. Dette ud fra Schutzs teori om, at hvis jeg som forsker skal konstruere en model af den sociale virkelighed jeg er interesseret i – ældre hjemløses hverdagslivshåndtering – så skal jeg udvælge ikke-unikke tankegenstande, som ikke omhandler en unik situation (Schutz, 1972, s. 63/64). Dvs. jeg kun udvælger typificerede begivenheder, der er relevante for specialets problemstilling og som ikke er biografisk betinget, som i dette tilfælde As individuelle sagsforløb er.

I følgende citat fortæller A første gang, om den manglende koordinering mellem sagsbehandlerne og hvordan hun oplever, ikke at få en lejlighed der svarer til hendes forventninger. Vi får også et indtryk af, at A ikke ser sig selv som invalid og at en sygebolig ikke er den bolig, hun mener hun i virkeligheden skulle have haft:

”A:...Jeg kom på hospitalet, og så blev jeg udskrevet til herberget, så jeg kunne vente på den lejlighed jeg i virkeligheden skulle have... Så de sendte mig ud i en sygebolig, der kostede næsten 9000 kr. om måneden og så, da jeg får ny sagsbehandler på, så ligger der ikke nogle aftaler, der ligger ikke nogle papirer og lejligheden er et håndværkertilbud. De har bare taget den fra dag til dag, ikk... Og den var ikke lavet færdig og det var meningen, at den skulle laves færdig, det blev den aldrig og lige pludselig ville kommunen ikke betale, fordi der ingen papirer er og de vil ikke blive ved med at betale de tilskud de har givet, fordi huslejen er så høj som den er, og i den slags boliger... Det er mest for invalide folk og de har jo sørget for at (larm) hvis jeg bare fik en bolig fra dag til dag, så skulle de nok sørge for alt, de skulle slet ikke sørge for noget vel...?” (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

Ovenstående citats frustrerede tone tolker jeg som en typificerede begivenhed i en hjemløs' liv. As oplevelser med systemet lader nemlig ikke til at være et unikt tilfælde blandt hjemløse borgere, som dokumenteres i rapporten "Benspænd og god praksis i arbejdet med hjemløse borgere" fra 2019, hvor socialarbejdere indenfor feltet kommenterer på lignende problematikker. I rapporten fremgår det, fra medarbejdere hos myndighederne, NGO'er og på §110-boformer (Wingender, Baltzarsen, Voldum-Clausen, & Hansen, 2019, s. 19), at sagsbehandling ift. hjemløse borgere i kommunerne opleves mangelfuld. Årsagerne er ifølge disse, et manglende kendskab til målgruppen. Selvom problematikken i rapporten beskrives ud fra socialarbejderens synsvinkel, viser det et billede af, at der i relationen med hjemløse borgere er problemer. Samme tendens så vi beskrevet i specialets indledning, hvor der blandt ældre hjemløse var en mangelfuld deltagelse i indsatserne (Benjaminsen, 2019), hvis forklaring kunne være en problematisk relation. As frustration ift. systemet kan derfor tolkes som ikke-unik, da jeg formoder at når systemet oplever problemer med målgruppen, gør målgruppen det også, som A kunne være et eksempel på. Problemer som derfor ikke er unikke og som ud fra As beskrivelser, kan identificeres som en typificerede begivenhed.

Defaitistiskorienteret fortælling

I As frustration over systemets håndtering af hendes situation identificerer jeg igen en defaitistisk fortælling, da A oplever sig selv uden indflydelse på de problematikker hun oplever. A fortæller, hvordan hun bliver sendt ud i en sygebolig, hvordan *de* bare har taget den (læs; lejligheden), hvordan kommunikationen mellem hendes sagsbehandlere ikke fungerer, hvordan papirer forsvinder og hvordan kommunen ikke vil betale.

As frustrerede omgang med kommunen, kan også ses i lyset af hendes fortid, som kan have en indvirkning på As nutidige fortælling, som Järvinen beskriver således: "Jo mere deterministisk fortiden bliver fremstillet, desto mindre tendere interviewpersoner til at betone deres eget aktørskab og egen indvirkning på problemerne også i fremtiden" (Järvinen, 2017, s. 46).

Järvinens citat skal ses i lyset af A livshistoriske perspektiv, hvor jeg observerede samme tendenser; hvordan deterministiske faktorer var skyld i hendes sociale deroute: Morens død, mormorens omsorgssvigt, farens fravær og skolens behandling af hende, som akkumuleret ender ud i hjemløshed.

Som beskrevet tidligere, kan den defaitistiske beskrivelse af As fortid, ifølge Meads tidsteori, være influeret af hendes nutid og vice versa. I det lys ses der defaitistiske paralleller mellem As fortids- og nutidsfortællinger, som ligeledes kan være en forklaring på As fortolkninger af begge tidsperioder. I følges Meads tidsteori kan det altså have en betydning for As fremstilling af hendes fortid, at hendes nutid fremstilles i et opgivende og negativt skær. Dog ser jeg en tydeligere virkning den anden vej. Altså at det er As fortolkning af hendes fortid, der påvirker hendes fortolkning af hendes nutid.

I det følgende citat fortsætter A med at beskrive kontakten med kommunens sagsbehandlere. Citatet beskriver, hvordan A fortolker sine problemer som determineret af faktorer uden for hendes indflydelse. Et citat som bekræfter As defaitistiskorienterede fortælling og i lyset af Järvinens forrige citat og As deterministisk fremstillet fortid, kan tolkes som årsagen til, at A nedtoner eget aktørskab på nutidens problemer:

"A: Ja... Og jeg har ønsket de sidste 10-15 år at ... Jeg har sagt, at jeg vil bare flytte til Jylland og slappe af. Jeg har faktisk godt vidst hvad jeg ville, men så har kommunen sagt, at så har vi ikke noget tjek på dig, så ved vi ikke noget. Nu vil en ny begynde at interessere sig for dig og nu kommer vi og besøger dig og sådan noget. Så er det ikke smart, at du ligger og flytter... Og jeg troede, at man ikke kunne komme ud af det der ACT igen, sådan havde jeg forstået det. At når man først var i det, kunne man ikke komme ud af det og det var en hjælp man fik af kommunen gratis, ikk? Så tænkte jeg, nå ja, så kan du ikke gøre så meget vel, selvom jeg var utilfreds med det. Så da jeg begyndte at sige til dem, at jeg kan ikke bo i sådan en lejlighed, der hverken er færdig og I ikke vil hjælpe mig og... Nu siger de, at der ingen papirer er, og jeg har givet alle mine mapper og alle mine papirer, fordi de sagde, at de ville stå for det. Lige pludselig ligger der ikke et eneste stykke papir på mig eller noget. Plus de siger, at de ikke har fået noget.... Altså... Jeg kender det godt, så kommer der en ny sagsbehandler og så er det hele bare væk.

R: Så du ser lidt dem have skylden, fordi de ikke har snakket sammen eller?

A: Ja... Den ene har lavet det ene og den anden har lavet det andet og den tredje har lavet det tredje og noget er blevet registreret og noget er ikke blevet registreret og så, da de skulle undersøge mine mapper, så forsvinder mine mapper bare, ikk...?" (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

I dette citat fremgår det, at A de sidste 10-15 år har ønsket at flytte til Jylland, men pga. kommunens ønske om at hun blev, så de kunne håndtere hendes sag bedst muligt, har hun været nødt til at blive i København. Citatet har ingen elementer af eget aktørskab og handling på eget initiativ ift. løsningen på hendes ønske om at flytte. A beskylder sagsbehandlerne for ikke at koordinere arbejdet godt nok og skabe forvirring omkring registreringer. As fortælling – både den fortidige, nutidige og fremtidige - bærer altså præg af en defaitistisk fortælling, hvis forklaring kan ligge i en manglende anerkendelse fra systemets side. En anerkendelse jeg vil beskrive i det følgende.

Systemets manglende anerkendelse

Foruden at fortolke As relation til systemet ud fra en defaitistisk tængning, mener jeg, at det er oplagt at inddrage Axel Honneths teori om anerkendelse.

Axel Honneth mente, inspireret af den tyske filosof Hegel, at den mest elementære forudsætning for, at et menneske kan udvikle et stærkt selvforhold (Juul, 2010, s. 154) og betingelser for det gode liv, gik gennem anerkendelse. I Hegels optik "bliver mennesket kun menneske i kraft af intersubjektive anerkendelsesrelationer til andre mennesker og til det omgivende samfund" (Juul, 2010, s. 154). Honneth udviklede derefter sin anerkendelsesteori, som han inddelte i tre sfærer; *kærlighedsanerkendelse* gennem nære relationer, *den retlige* gennem universal retlig anerkendelse af alle og enhver og *solidarisk anerkendelse* i form af social værdsættelse af menneskets individuelle særegenskaber (Juul, 2010, s. 175-178). I As ovennævnte fortælling ser jeg det relevant at inddrage den retlige anerkendelse.

Ud fra As udtalelser, er det tydeligt, at A føler sig fortabt og frustreret overfor systemets repræsentanter, som gang på gang skuffer hende, ved ikke at have styr på hendes papirer, skiftende sagsbehandlere, As nedslidte lejlighed, fastholdelse på Sjælland på trods af, at hun vil til Jylland, misinformation ift. ACT og kommunens mangelfulde registreringer. Alt i alt

observerer jeg ikke nogen anerkendende relation mellem A og kommunen ud fra As perspektiv. I Honneths perspektiv kan denne relation tolkes som mangelfuld på flere niveauer.

Konkret kan As udtalelser tolkes som, at A ikke føler sig anerkendt som et autonomt retlig subjekt, med egne rettigheder på lige fod med samfundets andre borgere. Ud fra As fortælling, betegner A sig selv som et subjekt, der styres af systemet på trods af, at hun er forvirrede og frustreret over systemets ageren. Det net af uklarheder som A oplever hun er fanget i, kan tolkes som havende den modsatte virkning af, hvordan Honneths beskriver den retlige anerkendelse: "Som et beskyttende skjold for frihed og positiv selvrealisering" (Juil, 2010, s. 176). I As tilfælde oplever hun det modsatte. Hun føler sig nærmest fastlåst i systemets indsats, som hun ikke tror, hun kan komme ud af (ift. ACT) og hæmmet i sit ønske om at flytte til Jylland, som betyder, at A ikke føler, at hun anerkendes af kommunen. Hun nærmest iscenesætter sig selv som krænket af systemet, ved ikke at føle sig behandlet ordentligt af systemet. En krænkelse som jeg ser fremgår implicit i dette citat:

"A: Og så, min nye sagsbehandler hun skulle ordne det og jeg synes bare, at det er gået ad helvede til og dem her, de siger til mig, at de kan ikke hjælpe mig, før jeg har meldt mig ud af det her ACT. Så melder jeg mig ud af det der ACT her den 2. februar. Så vil de ikke sætte mine penge ind her nu, vel? Nu er der en masse kludder med, at de ikke sender mine papirer herud. Det er klart, at der mangler en masse. Nu bliver de opdaget jo, fordi de ikke har lavet deres arbejde, ikk? Men jeg ved jo godt. At selvom jeg har tænkt mig at køre en sag på dem, jeg vinder den jo ikke altså... Man kan ikke vinde mod systemet og jeg har ingen beviser. Hvordan skal jeg bevise det, når der ingen papirer er? Jeg har hele tiden sagt, at kan jeg ikke få dokumentation for det, kan jeg ikke få dokumentation for det, hvorfor kan jeg ikke få at vide hvad jeg får udbetalt, hvorfor skal I stå for mine regninger? Jeg har hele tiden... "Jamen vi gør det for at hjælpe dig og din mand er død og det var ham der stod for tingene før i tiden, vi gør det bare for at hjælpe dig" og sådan noget. Jeg troede, at de havde tjek på alt åbenbart, de ved hvad der

kan lade sig gøre og ikke lade sig gøre. Jeg har ikke særlig meget forstand på sådan nogle ting der.” (personlig kommunikation, 2. marts 2020).

A føler sig i dette citat ikke anerkendt af systemet – tværtimod. A mener, at kommunen ikke vil sætte hendes penge ind, der er kludder med hendes papirer og hun har ikke kunne få dokumentation for, hvad hun skal have udbetalt. Det fremstår som en rodet affære mellem kommunen og A, hvor kommunen mener de hjælper A og A mener det modsatte.

I Honneths optik indebærer en retlig anerkendelse at den enkelte ”tiltros en moralsk tilregnelighed på lige fod med alle andre, og det afføder selvagtelse eller selvrespekt” (Juul, 2010, s. 176). Den manglende retlige anerkendelse, får A til at føle sig yderligere stigmatiseret ift. samfundets andre borgere. Dette ved ikke at føle at få opfyldt sine rettigheder og samtidig være hjemløs, som kan ses som endnu et element i hendes moralske karriere og sin identitet som hjemløs. Dvs. at A både oplever ikke at få opfyldt sine retlige rettigheder, men derudover også føler sig hæmmet i at udvikle sin selvrespekt og realisere sig selv ift. sit ønske om at flytte til Jylland.

I kommunens manglende retlige anerkendelse overfor A, ligger der også en form for manglende solidarisk anerkendelse. Den solidariske anerkendelse handler om at værdsætte menneskets individuelle egenskaber (Juul, 2010, s. 177), men ud fra det sociale arbejdets helhedsorienterede tilgang, hvor individuelle hensyn, om at møde borgeren i øjenhøjde og tage udgangspunkt i borgerens ønsker indgår, ser jeg ikke A opleve dette ske.

Dog formoder jeg, at A oplever en solidarisk anerkendelse i sin omgang med andre hundeejere og cafégæsterne. Relationer som jeg ser som et aktivt tilvalg, ved at opsøge disse fællesskaber – som beskrevet tidligere. En anerkendelse som jeg tolker opbygger As selvværd og kan ses som et element i håndteringen af sit hverdagsliv.

I dette stykke er As kontakt med kommunen blevet analyseret, hvor en uligevægtig anerkendende relation synes være en del af årsagen til As frustrerede oplevelser.

Den manglende anerkendelse A oplever fra systemets side, kan være et eksempel på hvordan en ældre hjemløs oplever sin kontakt til systemet.

I det følgende vil Bs møde med velfærdsstatens og samfundets repræsentanter og de møder han gør sig undervejs med andre mennesker i området hvor han sover, blive fortolket.

Bs hverdagslivsrelationer

I interviewet fremgår det, at B går under radaren i lang tid, efter han er endt på gaden. På et tidspunkt bliver han "opdaget" da han kontaktes af gadeplansmedarbejdere fra KHE og PU ifm. hjemløsetællingen. Mødet beskriver B således:

"B: Ved optællingen skulle jeg så give mit cpr nummer... Jeg kendte ikke til PU eller KHE på det tidspunkt. De så meget officielle ud (KHE). Når du blev fundet på den måde, så går der kun ganske kort tid, så dukker de op. Oppe på kommunen får de det selvfølgelig at vide, at der ligger en og PU får det også at vide. Jeg kan ikke huske hvem der kom først, om det var PU eller hende fra HE, men en af dem kom en til to dage efter og så er du lige pludselig inde i noget helt andet. Man skal både erkende sin egen situation, men man skal også have hjælp. Ellers kommer du ikke videre" (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I dette citat oplever jeg, hvordan myndighederne med hjælp fra PU, finder B og begynder at observere ham og opbygge en relation til ham. Det fremgår også hvordan det er med til at få B til at erkende sin situation.

B fortæller efterfølgende, at han begynder at få løbende kontakt med gadeplansmedarbejdere og at PU's mobile café begynder at komme forbi med mad til ham. En kvinde som arbejder i nærheden, begynder også at komme med mad til ham fra hendes jobkantine og menighedskontoret, i den kirke han sov op af, giver ham kaffe og kage efter afholdte møder. Bs fortæller her om, hvordan kvinden kommer med mad til ham hver dag:

"B: Der kommer også en kvinde som spurgte, om jeg ville have noget at spise. Jeg sov alene og det er også mere farligt, så som regel efter 5-7 dage fandt jeg et nyt sted. Men hun kom tilbage efter en time og spurgte om jeg var fast derinde? Så længe du ligger her, så kommer jeg med mad til dig hver dag kl.13. Hun arbejdede over i Gutenberghus og de har en kok

derover som laver gourmetmad til personalet derover. Så jeg fik gourmetmad hver dag. Hun kom hver dag. En dag kom hun ikke, men kl.15 kom hun alligevel og det viste sig, at hun havde barnets første sygedag og boede nord for København, så hun tog sin syge søn med i bilen og havde købt brød, pålæg, vand, aviser og en stor æske chokolade - for det var jo weekend. Det er netop sådan nogle ting, der er medvirkende til, at du kommer videre i livet - at folk tænker på dig på den måde." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

En anden betydningsfuld relation opstår, da B får et godt bekendtskab med nogle jord- og betonarbejdere i området. Dette sker, efter B har forsøgt at undgå kontakt med andre mennesker i et par år, men efter han begynder at sove ved Rundetårn, kan det ikke undgås mere. En relation som B beskriver således:

"B: Der var en masse udgravninger på det tidspunkt. Dem der lavede dem var NCC. Der var nogle jord- og betonarbejdere og de blev mine rigtig gode venner. Jeg fortæller faktisk den historie på min tur også [hos Gadens stemmer]. De mødte klokken seks om morgenen. Da jeg havde været der et stykke tid, kom de med to store plader, der var varmeisolerende. Så kunne jeg ligge ned ind i mellem. Men jeg havde stadig kun håndklæde og T-shirt at dække mig til med og det var frostvejr. Kort tid efter, kom de med et stort dækket og det var også varmeisolerende og vandafvisende. Det kunne jeg rulle rundt og ligge inde i i alt slags vejr.... Inden de gik i gang med at arbejde, kom de over til mig og sagde "Godmorgen B, så er der morgenkaffe". Så fik jeg friskbrygget morgenkaffe over fra bilen og to skiver franskbrød med stærk ost. Det fik jeg hver morgen." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

I disse citater ses tydelige mønstre af, at Bs møder med mennesker i nærområdet, bliver en integreret del af hans hverdagsrytme, som hjælper ham med at håndtere hverdagslivet som hjemløs. Det er dog afgørende, at Bs relationer er positive og dermed bidrager til at fremme hans proces mod et bedre liv. Jeg hører B fortælle begejstret og med stolthed i stemmen, om

hvordan almene borgere uopfordret kontakter ham og tilbyder ham mad og drikke. Det er tydeligt, at det opbygger ham og øger hans selvværd. Han beskriver selv, i citatet med kvinden der kom med mad til ham, at det er disse relationer der er medvirkende til, at han kommer videre i livet. Vi ser, hvordan B beskriver jord- og betonarbejderne som sine "rigtig gode venner" og hvordan han stolt fortæller, hvordan han får friskbrygget morgenkaffe, to skiver franskbrød med stærk ost hver morgen og gourmetmad hver dag.

Mønsteret i disse citater viser, hvor meget omverdenens anerkendelse betyder for en ældre hjemløs' velbefindende. Vel og mærke for det meste fra mennesker som ikke er ansat til at håndtere sociale problemer, men udelukkende gør det, ud fra medmenneskelig næstekærlighed og omsorg for et fremmed menneske der sover på gaden.

Desuden oplever jeg, at B ved at omfavne disse møder og indgå i relationer også langsomt ændrer sine meningsstrukturer, ved at hans dramaturgiske rammer ændrer sig sammen med hans relevanssystem. Jeg tolker disse relationer have en betydelig andel i at B langsomt erkender sin situation og at han begynder mentalt at arbejde sig hen imod et andet liv. Der pågår altså en langsom forandringsproces hos B, hvor han begynder at se sig selv i en anden rolle, som skaffer sig venner og i modsætning til i starten, indgår sociale relationer i stedet for at isolere sig.

Med afsæt i disse anerkendende møder, vil jeg i det følgende igen inddrage Axel Honneths anerkendelsesteori.

Den almene samfundsborgers anerkendelse

Ud fra Honneths tre anerkendelsessfærer finder jeg det her relevant at inddrage den solidariske anerkendelse. Den solidariske anerkendelse opstår i denne situation ved at fremmede mennesker, via deres omsorgsfulde gestusser, opsøger og kontakter B, som ligger på gaden op ad Rundetårn og åbenbarer sit stigma som hjemløs i en sårbar situation. En anerkendelse som jeg ser kan beskrives som en samfundsmæssig værdsættelse af et sårbart individ, fordi det er et fremmed samfundsindivid der anerkender.

En anerkendelse som netop ikke kun er begrænset til at gælde "our kind of people", dvs. den almene samfundsborger, men også gælder, når den anden adskiller sig fra os, som Honneth

pointerer (Juul, 2010, s. 177). Netop en sådan værdsættelse mener Honneth er grundbetingelsen for, at den enkelte kan udvikle selvværd (Juul, 2010, s. 177) og kan tolkes som direkte relateret til Bs udtalelser om vigtigheden i, at folk tænker på én, som en medvirkende faktor til at komme videre og ud af hjemløshed og fremme hans selvterapi.

Søren Juul stiller spørgsmålstegn ved, hvordan et anerkendelsesmønster, som ikke kun er begrænset til at gælde "our kind of people" men hvor forskellige mennesker, ikke kun anerkender hinanden som abstrakte rets personer, men også som konkrete individer, ser ud (Juul, 2010, s. 177). Han efterlyser en "samfundsmæssig anerkendelsesetik, der opfatter pluraliteten af forskellige livsveje som noget positivt frem for at se den som en trussel mod fællesskabet" (Juul, 2010, s. 177). Netop en sådan anerkendelsesetik ser jeg eksemplificeret i Bs fortælling, hvor det almene menneske ikke bare "ser" B ligge på gaden som et abstrakt menneske, men anerkender hans eksistens som et konkret individ, som værdsættes ud fra sine egenskaber som menneske. En anerkendelse som rækker udover egen kategori og ind i en stigmatiseret kategori. Denne form for anerkendelse opfatter jeg skaber en følelse i den hjemløse, af at tilhøre fællesskabet og ikke blive set på som en trussel, men snarere som en del af samfundet. En anerkendelse, som B omfavner og bygger videre på i form af en selvforstærkende selvterapi og selvrealiseringsproces.

Bs omgang med sociale aktører og almene mennesker der frekventerer hans hverdagsliv for foden af Rundetårn, ser jeg altså have en central betydning for Bs håndtering af sit hverdagsliv, hvor helt basale ting som et bad, foruden anerkendelse, også bliver opfyldt:

"B: Så begynder der at ske ændringer der. Min selvterapi bliver forstærket af de her ting, selvom jeg ikke var bevist om det. Så sker der langsomt nogle ting. Især kontakten med PU betyder meget. Det er også derfor, jeg efter meget lang tid får et bad, det søger hun (PU) også for." (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Foruden de bekendtskaber han gør sig med de borgere der kontakter ham, er det PU og det spisested han frekventerer, der er de væsentlige årsager til, at B kommer væk fra gaden og er i live i dag, som han beskriver her:

”B: Ændringerne sker først med min egen erkendelse, men især da PU kommer ind over. Jeg har altid sagt, at de to væsentlige årsager til, at jeg er hvor jeg er i dag, det er PU og ’Hugs & Food¹¹’. Det er de to væsentligste årsager til, at jeg lever i dag og har det godt i dag. Det er også klart, at der skal ske noget andet. Og det at jeg kom derud [herberget hvor han er nu], var faktisk det bedste sted, fordi det er perfekt for sådan en som mig... Det er 100 gange bedre end at ligge på gaden. Du får et liv og der er faste rammer.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Vi hører i dette citat, hvordan den solidariske anerkendelse har hjulpet ham videre og hvor vigtig faste rammer er for ham. Rammer som hverdagslivets rytmer i forrige del også opfylder. Jeg ser i dette stykke også reminiscenser af en retlig anerkendelse, som jeg vil beskrive herunder.

Retlig anerkendelse

Bs selvterapeutiske adfærd, som han dog først da han kommer på herberg, bliver bevist om, tolker jeg som en proces, der tager fart da de professionelle sociale aktører kommer ind i billedet - som B også nævner ovenfor. Med disse aktører indtrædende i Bs hverdagsliv, opstår der en langsom erkendelse af egen situation. Som beskrevet anerkendes han solidarisk, men i og med, at PU opbygger en relation til B, ser jeg også en retlig anerkendelse gøre sig gældende.

Ved at PU kontakter B og en tillidsfuld relation opbygges, erkender B også sin situation mere og mere og det sætter gang i fremmede tanker om at komme ud af hjemløsheden, som først og fremmest sker via selvterapi. Ved at få en tillidsfuld relation til PU, præsenterer PU B for muligheden for, at komme til at bo på et herberg. Dvs. at B langsomt begynder at opleve sig selv som et retlig subjekt i velfærdssamfundet. Et subjekt som langsomt nærmer sig samfundets normalitetsregime, ved at blive tilbudt og senere komme til at bo under en af kommunens §110 boformer. Et eksempel på PUs stille tilnærmelse og Bs tillidsfulde relation til samfundets professionelle sociale aktører, illustreres i dette citat:

¹¹ Spisested for hjemløse i indre by.

”B: At jeg kom i kontakt med de rigtige mennesker, det gjorde så at den proces - altså selvterapien - den rent faktisk... Skyldes i høj grad dem. Den måde PU reagerede på mig gjorde, at jeg forstærkede den proces jeg var i gang med, da jeg allerede var startet. Uden jeg var klar over det, var de en støtte. De har respekt for mennesket. Ikke bare en kasse af mennesker. Det gjorde, at jeg fik den ubeviste støtte til at fortsætte med den selvterapi jeg allerede var i, uden at være klar over det, ikk? Og så, da jeg kommer derud [på herberget], bliver jeg klar over, at det er det.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Efter noget tid bliver B fremlagt muligheden for en herbergsplads af PU:

”B: Så bliver vi ved med at mødes og så spørger hun (PU) en dag, det med herberg, om det var noget? Hun lagde ikke pres, så stille og roligt. Jeg skulle bare sige til, hvis jeg ikke ville, så ville hun ikke gøre det. Jeg sagde, at det var helt i orden med mig, det må du gerne.” (personlig kommunikation, 4. marts 2020).

Bs positive selvterapeutiske adfærd opfatter jeg forstærkes ved at få solidarisk anerkendelse fra sin medmennesker – almene borgere såvel som professionelle sociale aktører. Men betydningen af at komme på herberg og blive kategoriseret og set som et menneske med rettigheder, ser jeg som en vigtig bestanddel af Bs ændrede adfærd. Som B selv nævner ovenfor: ”Du får et liv og der er faste rammer”. Derudover accepterer B også, ved at lade sig indskrive på en §110-boform, at underlægge sig herbergets retningslinjer og samtidigt samfundets normalitetsregime, med hvad det indebærer af systemkrav.

I et andenordens perspektiv tolker jeg omverdenens betydning for Bs begyndende livsændring og positive syn på fremtiden, som et bevis på, hvor stor betydning en anerkendende tilgang overfor hjemløse borgere har for måden hvorpå de håndterer deres liv – både fra professionel som fra den almene borgers side. Jeg mener, at det kan være en medvirkende faktor til, at en ældre hjemløs føler sig som en del af samfundets fællesskab og

tilmed måske ændrer sine meningsstrukturer og langsomt erkender, at vejen til det gode liv, og en vej ud af hjemløshed, opnås igennem et liv med andre.

Delkonklusion

I denne del af analysen er relationers betydning for den ældre hjemløses håndtering af sit hverdagsliv blevet undersøgt ud fra to forskellige perspektiver. I det ene perspektiv bliver individet anerkendt, i det andet sker det ikke. De to perspektiver illustrerer anerkendelsens betydning i et udsat liv som hjemløs. En mangelfuld anerkendelse fra systemets side kan resultere i frustration og en opgivende indstilling overfor systemet, hvis resultat hos den hjemløse kan skabe en oplevelse af manglende selvrespekt og selvrealisering og kan opfattes som en yderligere miskreditering og et stigma oveni det allerede eksisterende.

Omvendt kan en anerkendende tilgang fra systemets repræsentanter skabe en positiv forandring hos den ældre hjemløse, hvorved nye tankekonstruktioner og meningsstrukturer opstår, hvilket kan være med til at skabe en forandring hos denne. Samtidig ses også, at anerkendelse fra samfundets almene borgere har en afgørende indflydelse på, at subjektet kan se sig selv som en del af samfundets fællesskab og får opbygget et selvværd som på sigt evt. kan få denne ud af hjemløshed.

Konklusion

På baggrund af analysens tre delkonklusioner, vil jeg i det følgende besvare specialets problemformulering: *Hvordan håndterer og forstår ældre hjemløse deres hverdagsliv?*

Ud fra de interviews der er udført med de ældre hjemløse, fremgår det at tidspunktet for hvornår den ældres moralske karriere, dvs. tiden som hjemløs, påbegyndes kan have indflydelse på, hvordan hverdagen håndteres. En sen start betyder en kort tillærings- og pasningsproces til eget stigma og dermed mindre erfaring som hjemløs og vice versa.

En håndteringsstrategi af hverdagslivet, hvori hverdagen kan fremstå og forstås mere overkommelig, sker ved, at den ældre hjemløse legitimerer sin nutid, ved at eksternalisere eget aktørskab i årsagen til hjemløsheden og på den måde skabe en meningsfyldt fortidsfortælling.

En anden håndteringsstrategi er hverdagens rytmer, som skaber normalitet og struktur i en til tider håbløs hverdag. De rutinerede hverdagsrytmer udføres ud fra egne relevanssystemer og meningsstrukturer. I interviewene observeres et mønster, hvori relationer til andre udenfor hjemløshedskategorien fremhæves, hvorved en distancering fra andre hjemløse og et behov for at skabe en rolle, som spejler sig og forstås i normalsamfundets fællesskab, finder sted.

Relationerne med de mennesker som ikke er hjemløse, ses også at have stor betydning for etablering af nye tankekonstruktioner og meningsstrukturer. Relationer hvori solidarisk og retlig anerkendelse finder sted - alt efter om relationerne er med den almene borger eller den professionelle socialarbejder - hvilket kan være en medvirkende faktor til, at den ældre hjemløse ændrer meningsstrukturer og oparbejder et positivt livssyn. Relationerne ser jeg som et vigtigt element i at opbygge og opretholde meningsfyldte hverdagslivsrytmer, men også som afgørende for at skabe og opretholde en fællesskabsfølelse med normalsamfundet.

Dog fremgår det også, at hvis der ikke opnås en anerkendende relation mellem den hjemløse og systemets repræsentanter, kan det skabe en defaitistisk holdning fra den hjemløses side, hvor antipati og modløshed overfor systemet kan blive resultatet.

Det gennemgående idealtypiske begreb i specialet er meningskabelse – både ift. sig selv og omverdenen. Den hjemløse håndterer og forstår sit hverdagsliv ud fra, hvad der skaber mening for denne. Meningen skabes subjektivt, men kan forstås som en objektiv håndteringsstrategi. Meningskabelsen identificeres i fortidens håndtering, i hverdagslivets rytmer, i form af en distancering fra den stigmatiserede verden man lever i og i meningsfyldte relationer.

Perspektivering til socialt arbejde

I dette afsnit vil jeg kort præsentere en perspektivering til det sociale arbejdes felt omhandlende hjemløse, da jeg ser specialets genereret viden som brugbart at inddrage og reflektere over i arbejdet med den ældre hjemløse.

Selvom specialets hovedundersøgelsesresultat – meningskabelsen - kan virke som common sense-viden for nogle socialarbejdere, virker det ikke til, at det har været et opmærksomhedsfelt i tilgangen til målgruppen generelt. Specialet mener jeg derfor, først og fremmest skal skabe opmærksomhed omkring, hvordan gruppen af ældre hjemløse håndterer deres hverdag, med henblik på at konstruere indsatser målrettet ældre hjemløse. Indsatser hvor målgruppens fortidshåndtering, hverdagsrytmer, relationers betydning og moralske karrieres længde, skal have et større fokus og inddrages i tilpasningen. Dette for at møde de udfordringer som jeg observerer er med at nå målgruppen, bl.a. i bostøtte- og støtte- og kontaktpersonindsatser (Benjaminsen, 2019, s. 84), som er den bedste hjælp til at skaffe hjemløse ud af hjemløshed (VIVE, 2019).

I det sociale arbejdes kontakt med den ældre hjemløse, finder jeg det, på baggrund af specialets observationer og resultater, interessant at forsøge at inddrage normalsamfundets borgere og ikke kun gøre brug af kommunale indsatser. Indsatser som måske ligefrem kan virke som en adskillelsesmarkør ift. det samfund de gerne vil være en del af. I at indgå kontakt og blive ”set” og anerkendt af det samfund, hvis øjne kan føles stigmatiserende til tider, skabes en meningsfuld samfundsrelation og tilnærmelsesproces til ”det normale”, som kan være et skridt på vejen ud af hjemløsheden. Kontakter som enten kan være et element i de kommunale indsatser eller være en isoleret indsats faciliteret af kommunen.

Litteraturliste

Andersen, M. L. (2013). Goffman og socialt arbejde. S. J. Hansen (Red.), *Sociologi i socialrådgivning og socialt arbejde* (s. 138- 156). København: Hans Reitzels Forlag.

Bech-Jørgensen, B. (2001). Indledning: Forskning og hverdagsliv, *Nye tider og usædvanlige fællesskaber* (1. udg., s. 11- 52). København: Nordisk Forlag A/S

Bech-Jørgensen, B. (2003). *Ruter og rytmer*. København: Forfatteren og Hans Reitzels Forlag a/s.

Benjaminsen, L. (2019). *Hjemløshed i Danmark 2019 – National kortlægning*. VIVE – Viden til Velfærd - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. Lokaliseret på <https://www.vive.dk/media/pure/14218/3352843>

Bjørnø, N. (2019, 23. september). *Kirkens Korshær: Ældre hjemløse har ikke samme "appeal" som de yngre*. Altinget. Lokaliseret på <https://www.alinget.dk/social/artikel/kirkens-korshaer-aeldre-hjemloese-har-ikke-samme-appeal-som-de-yngre>

Brown, R. T., Goodman, L., Guzman, D., Tieu, L., Ponath, C. & Kushel, M. B. (2016). *Pathways to Homelessness among Older Homeless Adults: Results from the HOPE HOME Study*. PLOS ONE (DOI:10. 1371/journal.pone.0155065). Lokaliseret på <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27163478>

Frandsen, M., Tjørnholm, N. & Hansen, R. D. (2020, 30. marts). *Nu bliver hjemløse testet for corona i Aarhus og København: 'Mange er rigtig bange'*. Danmarks Radio. Lokaliseret på <https://www.dr.dk/nyheder/regionale/oestjylland/nu-bliver-hjemloese-testet-corona-i-aarhus-og-koebenhavn-mange-er>

Gadens stemmer. (2020). *Gadens stemmer*. Lokaliseret på <http://www.gadensstemmer.dk/om-os>

Goffman, E. (2009). Stigma og social identitet, *Stigma – Om afvigerens sociale identitet* (2. udg., s. 43- 82). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Grenier, A., Barken, R., Sussman, T., Rothwell, D. W. & Bourgeois-Guérin, V. (2016). *Homelessness among older people: Assessing strategies and frameworks across Canada*. Canadian Review of Social Policy (CRSP/RCPS VOL.74 SPRING 2016). Lokaliseret på <https://crsp.journals.yorku.ca/index.php/crsp/article/view/39889/36433>

Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (2015). Goffman's Sociology of Everyday Life Interaction. *The Social Thought of Erving Goffman* (s. 67- 84). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Jacobsen, B., Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2010). Fænomenologi. S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder – en grundbog* (1. udg., s. 185- 205). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Juul, S. (2010). Anerkendelse: En grundbetingelse for det gode liv. *Solidaritet - anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft - en kritisk analyse af barrierer for sammenhængskraft i velfærdssamfundet* (1. Udg., s. 152- 201). København: Hans Reitzels Forlag.

Juul, S. (2012). Fænomenologi. S. Juul & K. B. Pedersen (Red.), *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori – En indføring* (1. Udg., s. 65-106). København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, M. (2017). Symbolsk interaktionisme som analysestrategi. M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse – syv traditioner* (1. udg., s. 29- 56). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Kirkens Korshær Storkøbenhavn. (2020). HERBERGT HILLERØDGADE. Lokaliseret på <https://kbh.kirkenskorshaer.dk/sted/herberget-hilleroedgade/>

Kragh, A. (2019, 19. september). *Astrid Krag: Sådan vil regeringen nedbringe antallet af ældre hjemløse*. Altinget. Lokaliseret på <https://www.altinget.dk/social/artikel/astrid-krag-saadan-vil-regeringen-nedbringe-antallet-af-aeldre-hjemloese>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2008). *Interview – introduktion til et håndværk*. København: Hans Reitzel Forlag.

Københavns kommune. (2020). *Hjemløseenheden*. Lokaliseret på <https://www.kk.dk/hjeml%C3%B8seenheden>

Leeson, G. W. (2006). *Et af ensomhedens ansigter – gammel, hjemløs og glemt*. Kirkens Korshær og Ensomme Gamles Værn. København: Kirkens Korshær og Ensomme Gamles Værn.

Mik-Meyer, N. (2017). Symbolsk interaktionisme, stigma og "othering". M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse – syv traditioner* (1. udg., s. 57- 78). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Monrad, M. (2018). Tilvirkning af data. S. P. Olesen & M. Monrad (Red.), *Forskningsmetode i socialt arbejde* (1. udg., s. 107- 144). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Morgencafé for hjemløse. (2020). Morgencafé for hjemløse. Lokaliseret på <http://www.morgencefeen.dk/>

Olesen, S. P. (2018). Analysestrategi. S. P. Olesen & M. Monrad (Red.), *Forskningsmetode i socialt arbejde* (1. udg., s. 145- 170). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Olesen, S. P. & Monrad, M. (2018). Indledning. S. P. Olesen & M. Monrad (Red.), *Forskningsmetode i socialt arbejde* (1. udg., s. 9- 32). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Projekt Udenfor. (2020). *DEN MOBILE CAFÉ*. Lokaliseret på <https://udenfor.dk/gadeplans-arbejde/den-mobile-cafe/>

Projekt Udenfor. (2020). *GADEPLANSARBEJDE*. Lokaliseret på <https://udenfor.dk/gadeplans-arbejde/>

Regeringen. (2020, 11. marts). *Situationen kommer til at stille kæmpe krav til os alle sammen*. Lokaliseret på <https://www.regeringen.dk/nyheder/2020/statsminister-mette-frederiksen-indledning-paa-pressemoeede-i-statsministeriet-om-corona-virus-den-11-marts-2020/>

Region Hovedstadens psykiatriske hospital. (2020). *Psykiatrisk Gadeplansteam*. Lokaliseret på <https://www.psykiatri-regionh.dk/centre-og-social-tilbud/Psykiatriske-centre/Psykiatrisk%20Center%20Amager/Undersoegelse-og-behandling/Ambulant-behandling/Sider/Psykiatrisk-Gadeplansteam.aspx>

Schutz, A. (1972). *Hverdagslivets sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag

Danske Love. (2020) *Service-loven § 110*. Lokaliseret på <https://danskelove.dk/service-loven/110>

Sjursen, J. (2019, 30. september). *Jann Sjursen: Housing first er ikke nok til at bekæmpe hjemløshed blandt ældre*. Altinget. Lokaliseret på <https://www.alinget.dk/social/artikel/jann-sjursen-housing-first-er-ikke-nok-til-at-bekaempe-hjemloeshed-blandt-aeldre?>

Skytte, M. (2008). Livshistorier som videnskilde i socialt arbejde. M. H. Jacobsen & K. Pringle (Red.), *At forstå det sociale* (1. Udg., S. 245- 264). København: Akademisk Forlag.

Socialstyrelsen. (2019). Metoden ACT. Lokaliseret på https://socialstyrelsen.dk/projekter-og-initiativer/voksne/udbredelses-og-forankringsprojektet-1/copy_of_udbredelse-af-hjemlosestrategien/metoden-act

Svejstrup, A. (2019, 4. november). *Hjemløseforening: Samfundet er ligeglåd med ældre hjemløses ve og vel*. Altinget. Lokaliseret på

<https://www.altinget.dk/social/artikel/hjemloeseforening-samfundet-er-ligeglad-med-aeldre-hjemloeses-ve-og-vel>

Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2010). Interviewet: Samtalen som forskningsmetode. S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder – en grundbog* (1. udg., 29- 54). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Tanggaard, L. (2017). Fænomenologi som kvalitativ forskningsmetode. M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse – syv traditioner* (1. udg., s. 81- 102). København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

VIVE – Viden til Velfærd - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. (2019). *En bolig med intensiv bostøtte er den bedste hjælp til hjemløse*. Lokaliseret på <https://www.vive.dk/da/nyheder/2019/en-bolig-med-intensiv-bostoette-er-den-bedste-hjaelp-til-hjemloese/>

Wingender, M. M., Baltzarsen, M., Voldum-Clausen, N. & Hansen, F. K. (2019). *Benspænd og god praksis i arbejdet med hjemløse borgere - En kvalitativ undersøgelse af fagpersoners oplevelser og erfaringer*. ANALYSE & TAL. Lokaliseret på <https://www.udsatte.dk/dyn/resources/Publication/file/3/103/1551175576/190108-benspaend-og-god-praksis-i-arbejdet-med-hjemloese-borgere.pdf>

Zahavi, D. & Overgaard, S. (2014). Fænomenologisk sociologi – Hverdagslivets subjekt. M. H. Jacobsen & S. Kristensen (Red.), *Hverdagslivet – sociologier om det upåagtede* (2. udg., 169- 198). København: Forfatteren og Hans Reitzels Forlag.